

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

**«Розвиток української освіти у Східній Галичині в міжвоєнний
період (1919-1939 рр.)»**

Виконала: студентка II курсу,
групи СО(I) – 2М (з.в.)
напряму підготовки (спеціальності)
014 Середня освіта (історія)
Ткач Світлана Ігорівна

Керівник: кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
і методики викладання історії
Міщук Андрій Іванович

Рецензент: кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
і методики викладання історії
Королько Андрій Зіновійович

АНОТАЦІЯ

дипломної роботи

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему: Розвиток української освіти у Східній Галичині в міжвоєнний період
(1919–1939 рр.)

Виконала: студентка II курсу, групи СОІз-2м спеціальності 014.03

Середня освіта (історія) Ткач С.І.

Керівник: кандидат історичних наук, доцент Міщук А.І.

На основі архівних матеріалів, монографій та мемуарів досліджено розвиток української освіти в Східній Галичині в міжвоєнний період. Висвітлено особливості та реалізацію національно-освітньої політики Польської держави на теренах Східної Галичини. Проаналізовано роль українських товариств та духовенства в розвитку української освіти в Східній Галичині. Підкреслено, що освіта та виховання стали вагомим чинником формування національної свідомості молодих українців. Визначено місце українських освітніх інституцій в тодішньому культурно-освітньому, суспільно-політичному житті Східної Галичини. Розкрито масштаби їх впливу на тогочасне українське суспільство. Окрім того, проаналізовано особливості вивчення даної проблематики на уроках історії України.

Ключові слова: культурно-освітнє життя, виховна діяльність, професійна освіта, національне визволення, національна ідея, товариство «Рідна школа», «Просвіта».

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ДЖЕРЕЛ ТА ІСТОРИОГРАФІЇ З ПРОБЛЕМАТИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ШКІЛЬНИЦТВА В П РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ.....	16
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНСЬКІ ОСВІТНІ ІНСТИТУЦІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ 1919-1939рр.....	28
РОЗДІЛ 4. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ У РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ.....	47
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Актуальність дослідження. Становище української освіти у міжвоєнний період у складі Польщі і на сьогодні залишається актуальним і не достатньо вивченим періодом в історії України. Тодішні реалії міжвоєнного часу не давали українцям, котрі проживали в Галичині сподіватись хоча б на якісь розвиток освіти для молодшого покоління. Як відомо, освіта має велике значення при формуванні самосвідомості молодого покоління, особливо у бездержавних народів. У Другій Речі Посполитій система освіти виступала засобом впливу на цей процес. Все вище зазначене підштовхує до більш поглибленого вивчення досвіду організації освітніх інституцій у 1919 -1939 рр. де у складних умовах українські педагоги все ж змогли організувати навчання для тодішнього підростаючого покоління, виховувати в душі українських традицій та ідей .

Становлення національної освіти та боротьба громадськості, товариств проти полонізації українського шкільництва займає важливе місце при вивченні національно-культурного руху в Східній Галичині міжвоєнного періоду. Функціонування українських товариств, зокрема культурно-освітніх, становило інституційну основу розвитку структур громадянського суспільства. Позбавлене державної опіки, українство вбачало в розбудові мережі різноманітних громадських організацій запоруку збереження національного шкільництва.

Члени культурно-освітніх товариств та духовенство своєю діяльністю , спрямованою на розвиток національної освіти, за складних етнополітичних, суспільних і економічних умов міжвоєнного періоду в Галичині, суттєво вплинули на формування національної свідомості молодих українців, не допустили їх денаціоналізації та асиміляції .

Мета дипломної роботи – дослідити особливості розвитку української освіти на українських землях у міжвоєнний період у складі Другої Речі Посполитої.

Для того щоб досягти поставленої мети, автором було поставлено наступні **завдання:**

- опрацювати опубліковані та ввести в науковий обіг неопубліковані джерела з даної проблематики;
- прослідкувати основні тенденції висвітлення цієї проблеми у наукових працях;
- дослідити особливості національно-освітньої політики Польської держави, її реалізацію на теренах Східної Галичини, ставлення національних меншин краю до впроваджуваних польською владою змін;
- визначити особливості функціонування українських освітніх інституцій в Східній Галичині у 1919 -1939-х рр . ;
- проаналізувати роль і значення у цьому процесі українських культурно-освітніх товариств та греко-католицького духовенства;
- розкрити методологічні засади використання матеріалів дослідження на уроках історії України в 10-му класі.

Об'єктом вивчення є освітні процеси в Східній Галичині у міжвоєнний період.

Предметом дослідження є особливості становлення та специфіка діяльності українських освітніх інституцій на теренах Східної Галичини 1919 -1939 рр., виховний вплив духовенства.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1919 по 1939 рік .

Нижня межа – від часу визнання країнами Антанти права Польщі на тимчасову окупацію Галичини 25 червня 1919 р., а *верхня межа* – початок Другої світової війни 01 вересня 1939 р. Для більш ґрунтовного висвітлення розвитку українського шкільництва автор дещо виходить за нижню хронологічну межу, розкриваючи особливості розвитку української освіти періоду Західно-Української Народної Республіки.

Територіальні межі дослідження охоплюють Східну Галичину (тодішні Львівське, Тернопільське та Станіславське воєводства). Тобто етнічні українські терена.

Методологічну основу дослідження становлять принципи історизму та об'єктивності. Відповідно до поставленої мети і завдання роботи, методологічний підхід до розгляду поставленої проблеми базується на використанні порівняльно-історичний, структурно-системного методів, дотримуючись проблемно-хронологічного викладу матеріалу. Системний підхід до перехресного вивчення інформативного потенціалу наукових публікацій доповнюється методом широкого залучення аналізу фактичних даних. Усе це, на наш погляд, повинно забезпечити повноту та об'єктивність висвітлення теми дослідження.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному дослідженні розвитку української освіти крізь призму діяльності українських культурно-освітніх товариств та духовенства, всупереч намаганням польської влади нівелювати все українське. А також у роботі висвітлено методичні аспекти опрацювання досліджуваної проблематики на уроках історії в школі та складено план-конспект даної теми, який допоможе підростаючому поколінню зрозуміти усю її важливість.

Практичне значення полягає у тому, що зібраний фактичний матеріал, теоретичні положення, висновки й узагальнення можуть бути використані у різних напрямках, а саме: у науково-дослідницькій роботі (при підготовці наукових статей та тез наукових конференцій), навчальній праці (для підготовки видань, праць та допоміжних матеріалів для вчителя суспільствознавчих дисциплін) і практичній діяльності (при проходженні педагогічної практики у загальноосвітніх закладах).

Апробація результатів дослідження Основні положення дипломної роботи апробовано на щорічних звітно-наукових конференціях студентів за 2020 р. ДВНЗ «Прикарпатський національний університету імені Василя

Стефаника» (8 квітня 2021 р.), а також на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи» (м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р.).

Структура та обсяг дослідження зумовлені його метою та завданнями. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи 90 сторінок.

Розділ 1. Огляд джерел та історіографії з проблематики дослідження.

Важливу і найчисленнішу групу джерел становлять документи та матеріали органів влади – щорічні тижневі звіти повітових органів держави і слідчих відділів воєводських управлінь державної поліції, в яких містяться відомості про політичну, культурно-освітню, релігійну та господарську діяльність у повітах у конкретний день, місяць чи рік. Найповніше ці матеріали зберігаються в Державному архіві Івано-Франківської області (Держархів Івано-Франківської обл.), Державному архів Львівської області (Держархів Львівської обл.) [3], Державному архіві Тернопільської області (Держархів Тернопільської обл.), Центральному державному історичному архіві України у Львові (ЦДАІ України)[1] . Цінні для дослідження окресленої теми матеріали зберігаються насамперед у таких фондах Держархіву Івано-Франківської обл.: ф. 2 (Станіславське воєводське управління, м. Станіслав. 1921–1939 рр.), ф. 6 (Станіславське повітове староство, м. Станіслав), ф. 68 (Станіславське воєводське управління державної поліції, м. Станіслав 1921–1939 рр.), ф. 226 (Прокуратура Станіславського окружного суду, м. Станіслав).[8, 9]

Історіографічну базу стосовно досліджуваної проблеми поділено за тематичною ознакою на чотири групи. До першої зараховано праці з історії освіти в Східній Галичині міжвоєнного періоду. До другої групи включені дослідження соціально-економічного та політичного життя на західноукраїнських землях; до третьої – наукові праці, присвячені питанням польсько-українських взаємин у міжвоєнне двадцятиліття; до четвертої – дослідження, в яких розкрито участь українських культурно-освітніх товариств та організацій в розвитку системи освіти на західноукраїнських землях у 1918–1939 рр. Серед наукових праць першої групи виділяємо дослідження Л. Алексієвець, І. Ворончака, Є. Громова, Т. Завгородньої, Б. Ступарика. Ці автори подають цілісну картину розвитку освітньої системи в

українських воєводствах Польської держави у 1919–1939 рр. Вони детально аналізують становлення та функціонування окремих структурних елементів шкільної освіти в Східній Галичині міжвоєнного періоду, розкривають зміст та особливості правового регулювання державної освітньої політики, звертають значну увагу на польську націоналістичну політику в сфері освіти на західноукраїнських землях і боротьбу українців за навчання в школах рідною мовою, розкривають місце і роль українських культурно-освітніх товариств, інтелігенції у піднятті рівня освіченості населення та в боротьбі за україномовну освіту. Разом з тим акцентується чимала увага на дидактичних аспектах освіти в краї у вказаний період. Відзначимо монографію Б. Ступарика «Шкільництво Галичини (1772–1939)», окремих розділ якої присвячений освіті на західноукраїнських землях у 20–30-і роки ХХ ст. [15]

Значний спектр інформації щодо функціонування системи освіти в Другій Речі Посполитій знаходимо у працях Т. Завгородньої «Теорія і практика навчання в Галичині: 1919–1939» і «Підготовка вчителів для української народної школи Галичини (1919–1939 роки)» [70], в яких авторка на підставі значного масиву архівних матеріалів досліджує розвиток шкільної освіти в регіоні, звертаючи при цьому значну увагу на проблему боротьби за україномовну освіту в Польській державі міжвоєнного періоду.

Дослідження розвитку освіти в Східній Галичині міжвоєнного періоду доповнюють праці В. Яремчука та Л. Присташ, присвячені питанням правового регулювання україномовної освіти в краї у 1918–1939 рр., ролі освіти і школи в урядовій політиці національної асиміляції Польщі. Вивчення освітньої політики Другої Речі Посполитої та її реалізації в Східній Галичині є актуальним і для польських дослідників, зокрема М. Бернацької, Я. Гарновського, К. Требятівського. Ці автори разом з аналізом політичного, соціально-економічного і культурного розвитку Польщі міжвоєнного

періоду характеризують державну освітню політику, розкриваючи найважливіші проблеми освітньої галузі: матеріальне та кадрове забезпечення шкіл різних рівнів, диспропорція між міською і сільською освітою, становище шкіл з польською мовою навчання тощо. [9]

Друга група наукових праць охоплює дослідження, присвячені аналізу соціально-економічного та політичного життя на західноукраїнських землях, що входили до Польської держави у 1919–1939 рр.

Вони важливі для розуміння умов, за яких формувалася шкільний устрій країни і проводилася освітня політика. Ця група представлена роботами Я. Грицака, В. Зиха, Н. Коростіль, О. Кузенко, П. Чорного, в яких детально охарактеризовані основні сфери розвитку Східної Галичини у зазначений період. Серед наукових праць другої групи виділяються дослідження В. Зиха «Політико-економічні умови відродження українських господарських інституцій в Галичині у 1920–1939 роках» і Н. Коростіль «Зміни в економіці Східної Галичини в міжвоєнний період», що розкривають проблеми економічного розвитку й аналізують зміни у соціальній і господарській структурі регіону в міжвоєнний період. Детальну інформацію про соціально-економічне та політичне життя галицьких українців у новопосталій Польщі знаходимо також у розвідці О. Кузенко «Соціально-історичні умови розвитку українського шкільництва в Галичині кінця XIX – початку XX ст.». [4]

В ній авторка аналізує, крім іншого, соціально-політичні причини здійснення освітніх реформ у Другій Речі Посполитій, що спрямовувалися на асиміляцію національних меншин, в т. ч. українців. Загалом дослідження другої групи дають нам можливість охарактеризувати економічні, соціальні та політичні умови здійснення державної освітньої політики, а також детально проаналізувати причини і характер проведення реформ в освіті у Польщі в 1918–1939 рр.

Третя група сформована з праць, які розкривають питання польсько - українських взаємин у міжвоєнний період, що охоплювали сферу культурних і соціальних зв'язків українського та польського населення Другої Речі Посполитої. Вона об'єднує праці М. Гона, Л. Зашкільняка, С. Кресло, О. Юрчук, Л. Яцека, в яких аналізуються зв'язки польської та української інтелігенції у політичній, науковій та освітній сферах.

Четверту групу досліджень становлять праці, які характеризують участь українських і польських культурно -освітніх товариств та організацій в розвитку освіти на західноукраїнських землях під час їх перебування у складі Другої Речі Посполитої. Цій темі присвячені наукові роботи О. Винничука, Д. Герцюка, О. Кавулич, С. Пономаренко, А. Портнова, Л. Романовської, І. Романько, М. Семків та інших вчених. Автори аналізують боротьбу української громадськості за право на україномовне навчання в школах і визначають роль українських культурно -освітніх товариств в піднесенні рівня освіченості населення та відстоюванні національних прав українців в Польщі міжвоєнного періоду. Аналізу діяльності в Східній Галичині українських молодіжних організацій та об'єднань і розкриттю їх ролі в піднесенні національної самосвідомості молоді присвячена праця Я. Яцківа «Національно-патріотичне виховання учнівської молоді у позаурочний час на західноукраїнських землях (1919 –1939 рр.)».

Питання боротьби української галицької громадськості за україномовну освіту в Другій Речі Посполитій відображені у працях Б. Ступарика «Національна школа : витоки, становлення» [94], «Боротьба за українську школу в Галичині на початку 30 -х років ХХ ст.», «Діяльність «Рідної школи» в міжвоєнну добу», «Перший педагогічний конгрес у Львові», «Протишкільна акція у 1933–1934 роках», «Розвиток гімназійної освіти в Галичині», «Роль «Просвіти» в підвищенні освітнього рівня населення Галичини», «Учнівське самоуправління як засіб громадянського

виховання в школах Галичини на початку ХХ ст.».

Таким чином, здійснений аналіз історіографії дає підстави констатувати, що дослідження освітньої політики Другої Речі Посполитої і ставлення до неї української спільноти Східної Галичини має надзвичайну актуальність для сучасних науковців. Утім залишається недослідженим історичний аспект проблеми, а також питання особливостей реалізації освітньої політики в окремих регіонах Польщі, зокрема і в трьох воєводствах Східної Галичини.

Всебічне дослідження проблем освітньої політики Другої Речі Посполитої і ставлення до неї української спільноти Східної Галичини (на прикладі Тернопільського воєводства) стало можливим завдяки використанню і критичному аналізу широкого кола документальних матеріалів, що склали основу джерельної бази роботи. Їх умовно можна поділити на чотири групи: нормативно-правові акти Польщі міжвоєнного періоду стосовно питань регулювання освіти; дані про динаміку системи освіти, вміщені у статистичних звітах; матеріали архівних фондів; тогочасна преса і публіцистика.

Значний комплекс джерел становлять матеріали статистичних щорічників, які містять доволі цікавий підбір фактологічного матеріалу про динаміку системи освіти в Польщі міжвоєнного періоду, в т. ч. Львівського, Станіславівського і Тернопільського воєводств. Їх можна умовно поділити на три підгрупи. [10]

До першої віднесемо статистичні щорічники за 1920–1930 рр., матеріали яких охоплюють широке коло інформації з питань кількості освітніх закладів початкового та середнього рівнів і вчительських семінарій у кожному воєводстві, зокрема й Тернопільському, динаміки їх кадрового забезпечення та учнівського контингенту тощо. В другу підгрупу входять

малі статистичні щорічники за 1937–1939 рр., більш стислі у поданні показників, їх матеріали за 1930–1938 рр. дають винятково узагальнену статистику з проблем організації та функціонування системи освіти в Другій Речі Посполитій, звертаючи чималу увагу на статистику східних воєводств. До третьої підгрупи статистичних матеріалів необхідно віднести створені на основі статистичних даних атласи «Польська республіка: Статистичний атлас за 1933 рік» та «Атлас України і суміжних країв» В. Кубійовича, а також статистичні збірки «Польський щорічник» за 1922 р. і «Статистичний щорічник польських міст» за 1930 р. Вони містять багатий статистичний матеріал, досліджений науковцями та перенесений на картографічну основу, що дає можливість детальніше вникнути у питання освітньої системи, зокрема простежити динаміку її розвитку, в Другій Речі Посполитій і порівняти становище освіти в різних регіонах країни, в т. ч. Тернопільському воєводстві. Поєднання нормативно-правових актів і статистичних матеріалів дозволяє глибше розкрити проблему реалізації освітньої політики в межах окремих воєводств Польщі міжвоєнного періоду, але, на жаль, залишає осторонь питання створення та діяльності окремих навчальних закладів у міській і сільській місцевостях. [12]

Важливі для дослідження є архівні матеріали про діяльність «Просвіти», її статuti, відомості про кількість філій, читалень, бібліотек, гуртків, секцій, представлені в ЦДІАЛ України. У ф. 205 (Товариство «Просвіта») [1].

Матеріали щодо діяльності «Рідної школи» зберігаються ф. 206 «Українське педагогічне товариство «Рідна школа»» [2].

Важливу групу першоджерел становлять конфесійні матеріали: документи з діяльності ГКЦ, РКЦ, протестантського СЦСАГ, єврейських релігійних організацій, спрямованої на розвиток приватного національного шкільництва та піднесення освітнього рівня населення краю. Документи, які

засвідчують надання митрополитом А. Шептицьким матеріальної допомоги українським приватним навчальним закладам та українському студентству як у Польській державі, так і за її межами, зберігаються у (Шептицький Андрей (1865–1944), граф, митрополит галицький Греко-католицької церкви...) ЦДІАЛ України. Важливі відомості про співпрацю ГКЦ з культурно-освітніми товариствами щодо піднесення освітнього рівня українського населення, надання духовенством матеріальної підтримки навчальним закладам зібрані (Греко-католицький митрополичий ординаріат) (Центральна адміністрація столових маєтків греко-католицької митрополії) ЦДІАЛ України. У цьому ж архіві («Марійське товариство молоді») можна почерпнути відомості про харитативну діяльність «Марійського товариства молоді», зокрема, про виділення українським студентам грошової допомоги на здобуття освіти [2].

Документація навчальних закладів також становить важливу групу першоджерел, які висвітлюють функціонування приватних початкових і середніх шкіл українського, німецького та єврейського населення Галичини. Найважливіша збірка шкільних документів міститься у (Кураторія Львівського шкільного округу) ЦДІАЛ України. Звідси можна почерпнути відомості про діяльність навчальних закладів національних меншин краю, про результати перевірки цих шкіл, про учителів та їхню професійну кваліфікацію, укомплектування шкільних бібліотек тощо. Діяльність Римо-католицької духовної семінарії у Львові, права та обов'язки студентів, розклад занять, висвітлюють документи (Римо-католицька духовна семінарія, м. Львів). Інформація про діяльність єврейської школи імені А. Кона, чисельність учнів, рівень навчання та виховання в школі зібрана у (Єврейська релігійна громада, м. Львів) [5].

Застосування широкої методологічної основи дослідження забезпечує досягнення поставленої наукової мети, дає можливість ґрунтовно

проаналізувати проблему, розширити фактологічну та аналітичну складові дослідницького пошуку. На нашу думку, застосування різних сучасних методологічних підходів дозволяє максимально уникнути об'єктивних оцінок і цим самим забезпечити наукову достовірність результатів дослідження, доповнює фактографічним матеріалом задекларовану проблематику.

РОЗДІЛ 2. Система шкільництва в II Речі Посполитій

Однією із найважливіших проблем, що постали перед владою багатонаціональної Польської держави, була освітня реформа. Потреба в ній була цілком очевидною, зважаючи на: тривалий період перебування польських земель у складі інших держав з їхніми освітніми системами, недостатній ступінь інтеграції різних частин країни в єдине ціле, а також на наявність чисельних, часто ворожих полякам, національних меншин, які мали власні заклади освіти.

Польська правова система сформувала у ХХ ст. специфічну модель розвитку своїх національних регіонів. Галичина в якій компактно проживали українці та поляки перетворилася не тільки на полігон для випробовування польського законодавства, а й стала місцем міжнаціонального протистояння. Обидва народи, які були позбавлені власної держави, не відкидали вимог до розширення своїх національно політичних прав [64, с. 29-47].

Проблема українсько-польського порозуміння визначається кількома ключовими чинниками. По-перше, розв'язання політичного протистояння між двома народами відбувалося шляхом укладання так званих, угодовських акцій, які були прикладом політичного компромісу.

По-друге, угодовські компанії були прикладами міжнаціонального примирення що свідчили не тільки про постійне протистояння двох народів, а й про можливість домовлятися і шукати для себе вигідні дивіденди насамперед у політичній площині.

Польська влада робила все для того в галузі освіти, щоб поступово її колонізувати. Для окреслення картини розвитку освіти наводимо такі дані: у 1911-12 роках у Східній Галичині було 2418 українських шкіл, в 1922 -23 роках їх стало 1859. На Волині майже з 400 українських шкіл, які діяли 1922 -23 роках залишилось тільки 8 [103, с. 55].

У Крайовій Шкільній Раді для Галичини у Львові 4/5 членів були

поляками і тільки 1/5 – українцями, тому в ній переважала полонізаційна система; не мали українці переваги і в повітових шкільних радах.

Декларація польського уряду від 20 листопада 1918 р. проголошувала принцип загальної, світської, безкоштовної освіти. Декретом «Про шкільний обов'язок» від 7 лютого 1919 р. було запроваджено обов'язкове навчання дітей віком від семи до чотирнадцяти років у семирічних загальних (народних) школах. У 1921 р. на всю територію країни поширено поділ на шкільні округи. У лютому 1922 р. сейм ухвалив закон, який доручав створення й утримання загальних шкіл органам місцевого самоврядування. Середню ланку освітньої системи утворювали гімназії.

Проте за українську школу велася наполеглива й активна боротьба. Утиски українського шкільництва були предметом безнастанних скарг, інтерпеляцій і боротьби на рівні сейму та парламенту, зокрема, коли йшлося про організацію для українців нових гімназій і народних шкіл [6].

Прохання про відкриття навіть утравкістичних учительських семінарій (не кажучи вже про суто українські) польська більшість сейму нерідко блокувала, хоча їх фінансування в основному здійснювалося із центру, який виявляв готовність виділяти відповідні бюджетні асигнування. Порівняно з іншими краями монархії Галичина впродовж усього досліджуваного періоду знаходилась на одному з останніх місць за кількістю учительських семінарій (польських та утравкістичних) на душу населення. [86, с. 441]

Найважливішим кроком на шляху полонізації освіти стало ухвалення 31 липня 1924 р. закону Владислава Грабського про шкільну освіту. Згідно з ним утримання національних шкіл покладалося на місцеві громади, а державна підтримка надавалася двомовним (утравкістичним) школам, що виникали в результаті об'єднання місцевих польських і національних шкіл. Закон передбачав проведення плебісциту батьків дітей шкільного віку щодо мови навчання [23, с. 34].

Істотні зміни у сфері освіти були пов'язані з реформою 1932 року.

Закон від 11 березня 1932 р. передбачав, що право вступу до середньої загальноосвітньої або професійної школи давало закінчення шести – а не чотирьох як раніше – класів загальної школи.

Суттєво змінювався уклад середньої освіти: восьмирічні гімназії поступилися місцем дволанковій системі – чотирирічним гімназіям і дворічним ліцеям. Централізація й уніфікація освітніх закладів супроводжувалися їх полонізацією, складовими якої були: запровадження польської мови навчання, насадження польського духу в навчанні й вихованні та зростання кількості викладачів-поляків за рахунок представників інших національностей.

Однак, численні зловживання шкільної адміністрації, зокрема під час шкільних референдумів 1925 й 1932 років, змушували представників національних меншин звертатися до судових органів Другої Речі Посполитої та міжнародних інституцій.

У міжвоєнний період кількість дітей шкільного віку, які відвідували початкову школу, зросла з 69 % у 1921-1922 н. р. до 90,6 % у 1938-1939 н. р. У 1937-1938 н. р. із 100 дітей віком від 7 до 13 років відвідувало школу 90, а на українських теренах – 85 осіб [5].

Суттєво зросла кількість загальних шкіл на західноукраїнських теренах, особливо в північно-західних землях. Якщо в 1922/1923 н. р. в Галичині діяло 4 689 початкових шкіл, то через п'ятнадцять років – на 309 більше. На Волині й Поліссі ця кількість зросла відповідно з 1 838 до 3 101 школи [71, с. 65].

Однак, цей показник покращувався за рахунок відкриття утравістичних і польських навчальних закладів. Середня освіта вважалася елітарною. Отримати середню освіту в Польській державі мали можливість лише діти заможних батьків, та й кількість закладів цієї ланки була незначною. Так, у 1938 р. у країні налічувалося 769 гімназій і 604 ліцеї. На території українських воєводств (включно із західною частиною львівського

воєводства та білоруською частиною Полісся) – 178 гімназій і 161 ліцей. Реформа 1932 року обмежила доступ населення до середньої освіти, хоча і сприяла покращенню її якості.

Професійна освіта у Другій Речі Посполитій була непопулярною. У цьому полягала специфіка польського суспільства. Однак, у результаті цілеспрямованих дій влади наприкінці 1930-х рр. кількість професійних шкіл зросла на 10 %, а їхніх учнів – на 22 %. У 1938 році діяло 764 професійні училища. Найяскравіше польський офіційний націоналізм виявився у ставленні влади до проблеми підготовки педагогічних кадрів. У 1919 р. запроваджено учительські семінарії з п'ятирічним курсом навчання. У ході реформи 1932 року їх замінили на педагогічні ліцеї державної форми власності. У 1938 р. діяло 74 педагогічні установи. Реформа супроводжувалася закриттям відповідних закладів національних меншин [68, с. 24].

Так, українці повністю втратили існуючі інституції (10 учительських семінарій і курсів, із яких 8 були приватними) і не отримали жодного державного ліцею. Лише в 1934 р. сестри Василянки заснували учительську семінарію, що готувала кадри для дошкільних закладів. До польських педагогічних ліцеїв українців не приймали. Викладач-українець міг працювати лише в суто польських регіонах держави, у той час як у місцях компактного проживання національних меншин працювали педагоги-поляки. Так, у Львівському шкільному окрузі протягом 1918–1939 рр. кількість українських вчителів зменшилася на 20 %, а польських зросла на 600 %. Усуненню неблагонадійних осіб сприяли відсутність чітких критеріїв і принцип таємності оцінювання праці вчителів [72, 108].

Українська громада Другої Речі Посполитої розбудувала досить потужну мережу приватних виховних і навчальних закладів (дитячих садків, народних, середніх і фахових шкіл). Ці установи на теренах Галичини підпорядковувалися Українському педагогічному товариству (створене в

1920 р., у 1926 р. перейменоване на «Рідну школу»). Незважаючи на утиски влади й обмежене фінансування, їхня кількість невпинно зростала. В українських приватних народних школах навчалися насамперед діти селян, робітників і ремісників. Певний відсоток становили діти чиновників і священиків, а також промисловців і купців [73, с.55].

У 1924 році було прийнято закон «Lex Grabski», яким було регламентовано питання про освіту національних меншин міністром освіти Польщі Станіславом Грабським.

Закон встановлював польську мову державною у внутрішньому урядуванні на всіх рівнях адміністрації, скасовуючи суперечливі правила колишніх загарбників — Австро-Угорщини, Росії і Пруссії. У стосунках з місцевим українським і білоруським населенням він не тільки дозволяв, але й наказував користуватися мовами цих народів. Закон також дав право звертатися до державних органів власною мовою [1].

На практиці даний закон служив для ліквідації української освіти на території Галичини і викликав великий опір українського суспільства.

Застосування цього закону, привело до того, що із 793 українських і 346 польських шкіл у Станіславському воєводстві було утворено 487 утраквістичних, 337 українських та 285 польських шкіл. В цей період на території всієї Польщі залишилося 457 українських шкіл, в яких навчалось лише 5 % загальної кількості українських дітей [75, с. 85-90].

На нашу думку, даний закон був частиною плану асиміляції дітей національних меншин.

Влада Другої Речі Посполитої мала реальний шанс вплинути на національне самовизначення західних українців, насамперед тому, що цей процес все ще не завершився в міжвоєнний період. Найбільшим позитивом освітньої політики слід вважати ліквідацію неписьменності. Водночас політика влади в галузі освіти не досягла своєї мети. Влада не змогла забезпечити однакові можливості для тих громадян, які прагнули здобути

освіту.

Цілком логічний – з погляду потреб Польської держави та нації – процес полонізації освіти не став ефективним знаряддям уніфікації суспільства. Непослідовність освітньої політики, зокрема на рівні вищої школи та працевлаштування випускників, недотримання обіцянок у мовному питанні, репресивна політика щодо педагогів відштовхували українців (потенційних поляків) від польської нації. Існування приватних українських закладів освіти в Польській державі також сприяло усвідомленню своєї національної сутності західними українцями.

На сторінках польських часописів яскраво висвітлювалась мета Польської держави: «Про мілітаристичні напади не думаємо, не маємо наміру атакувати наших сусідів із зброєю в руках, одначе культурний цивілізаційний наїзд є дозволений кожному. Такій ідейній праці нічого не можна закинути. Коли в кожній громаді на «кресах», міській чи сільській, знайдеться учитель поляк-ідейник, який зуміє в кресову дітвору вщепити від наймолодших літ переконання, чим вона є і чим повинна почуватися, тоді вплив цих нових віток на окруження видасть просто необчислені овочі. Учителя поляка жде апостольська місія, він же повинен стати місіонером, пропагандою польської думки па східних окраїнах» [66]

Протистояти дискримінації української школи можна було тільки організацією системи недержавної національної освіти. У Польській державі розпочався другий період розвитку освітніх-виховного Українського педагогічного товариства (УПТ), яке мало найбільший досвід у сфері шкільництва.

У зв'язку з державним переворотом у Польщі 1926 р. і приходом до влади Ю. Пілсудського у національній політиці було проголошено новий курс. Уряд ужив лояльних заходів щодо вирішення українського питання. Так, 23 червня 1926 р. Львівське воєводство затвердило статут УПТ, що перед цим був ним відкинутий. Згідно з документацією, Українське

педагогічне товариство перейменовувалося на товариство «Рідна школа» (термін «рідна школа» вживався в Галичині і раніше . [70, с. 22-43]

1930-ті роки принесли хвилю шовіністичних репресій польської шкільної влади проти вчителів і учнів. Політика умиротворення призвела до того, що сотні українських гімназистів Дрогобича й Рогатина не змогли закінчити навчання, бо влада «створювала незносиву атмосферу, в якій мушили жити і виховувати свою молодь українські педагоги». Розпочались акції закриття і без того мізерної кількості українських гімназій, у тому числі Тернопільської. Під час пацифікації поширились напади «польської золотої молоді» (тобто академічної) на українські громадські установи, школи і навіть на бідні гуртожитки українських студентів .[73, с.46]

Отже, українське шкільництво у складний період свого існування в Польській державі не втратило своїх національних рис.

Українські освітні осередки Галичини налагодили тісні стосунки з науково-освітніми закладами за межами Польської держави та допомагали готувати обдаровану українську студентську молодь [56, с. 25].

Результати культурної політики Другої Речі Посполитої в сфері освіти позначилися на загальному стані шкільництва українців Галичини, призвели до скорочення кількості початкових і середніх освітніх закладів, ускладнили навчання української молоді у вищих навчальних закладах.

Нові польські освітні інституції в Галичині, яка, відповідно до закону від 3 грудня 1920 р., була поділена на три воєводства (Львівське, Тернопільське і Станіславівське), активно організовували після українсько-польської та польсько-російської війн. До 1921 р. освітні проблеми в краї вирішувала КШР, яка залишалася владою другої інстанції у сфері шкільництва. Від часу розпаду Австро-Угорської монархії обов'язки президента КШР виконував колишній віце-президент Ф. Цолл. Польський уряд також призначив його делегатом від МВіО у Галичині. Керувати шкільництвом Галичини прагнув також створений у жовтні 1918 р.

У Кракові освітній відділ Польської ліквідаційної комісії. Формою компромісу між цими двома інституціями стало створення в листопаді 1918 р. експозитури КШР у Кракові, яка діяла до липня 1919 р.²⁴¹ Зміни в освітній сфері розпочалися з ухваленням закону від 4 червня 1920 р. «Про тимчасовий устрій шкільної влади», згідно з яким шкільна адміністрація підпорядковувалася МВіО, були створені освітні адміністративно-територіальні одиниці, які мали діяти паралельно зі структурами державної адміністрації. На Галичину чинність закону поширилася в лютому 1921 р. На підставі розпорядження міністра освіти від 8 лютого 1921 р. уніфіковано шкільну структуру та змінено устрій шкільних влад: КШР припинила свою діяльність, натомість було створено ЛШО з центром у Львові, до якого увійшли Львівське, Станіславівське та Тернопільське, а вже до 18 вересня 1921 року, сюди додалось і Краківське воєводство. Територіально Львівський шкільний округ був другим за кількістю населення після Варшавського. [86, с. 331]

26 вересня 1922 р. сейм ухвалив закон про принципи загального воєводського самоврядування, зокрема Львівського, Тернопільського і Станіславівського воєводств, який передбачав поділ шкільної адміністрації на польську та українську з окремими шкільними радами, інспекторами та вчителями, однак при кураторії не було створено жодного відділу, який би опікувався українським шкільництвом.

Це було пов'язано з тим, що, по-перше, ухвалений сеймом закон мав формальний характер, а по-друге, галицька шкільна адміністрація поставила собі за мету створення цілісної системи освіти на землях, що увійшли до складу Польщі.

Упродовж 1921–1939 рр. Львівську кураторію очолювали шість урядовців: Станіслав Собінський (Stanisław Sobiński) (з 24 січня 1921 до 19 жовтня 1926); Ян Рємер (Jan Riemer) (23 грудня 1926 – 30 листопада 1927); Ігнацій Питляковський (Ignacy Pytlakowski) (31 грудня 1927 – 20 січня 1931);

Стефан Свідерський (Stefan Świdorski) (28 лютого 1931 – 13 липня 1932); Єжи Гадамський (Jerzy Gądomski) (11 липня 1932 – 7 липня 1937); Тадеуш Купчинський (Tadeusz Kupczyński) (7 липня 1937 – вересень 1939)²⁶⁰. Спочатку шкільного куратора призначав начальник держави, а з 1922 р. – президент за поданням Ради Міністрів [64, с. 33].

Куратор мав широкі повноваження. Так, до його компетенції належали адміністрування виховними та освітніми установами, загальноосвітніми школами, розгляд постанов і розпоряджень підпорядкованих йому щаблів адміністрації, формування та займався реалізацією бюджету шкільного округу [86, с. 365].

Шкільництво в міжвоєнній Польщі розвивалось в тому ж контексті, що і в післявоєнній Європі. Школа тоді отримала статус «державно-виховної місії» та виконувала завдання одного із державних органів. Польська освітня політика була підпорядкована повністю державній політиці, і у різні періоди мала мету національного та державницького виховання.

Шкільний закон 1924 р. ускладнив ситуацію в освітній сфері. Зловживання польської влади під час проведення плебісцитів щодо мови навчання призвели до реорганізації українських шкіл на польські або двомовні. Кількість українських шкіл у ЛШО становила у 1921–1922 рр. – 51,7 %, у 1929–1930 рр. – 15,1 %, у 1937–1938 рр. – 6,9 % від загальної кількості початкових шкіл. Відповідно до статистики, у 30-х роках ХХ ст. зі ста українських дітей українські початкові школи відвідувало близько 7 %, утраквістичні – 45 % та польські – 48 % (українську мову вивчали як окремий предмет).

Так, у Законі «Щодо деяких постанов про організацію шкільництва» від 31 липня 1924 р. зазначалося: «Шкільний устрій є єдиним для цілої держави. Законодавство про школи всіх типів приймається Сеймом і Сенатом, за винятком справ, які належать, згідно з державними законами, до компетенції органів самоврядування. Приватні школи для дітей української,

білоруської і литовської національностей, так як для дітей всіх інших непольських національностей в Речі Посполитій з матірною мовою викладання, можуть утворюватися на тих самих підставах, що й приватні школи з польською мовою викладання. В межах воєводств: Львівського, Станіславівського, Тернопільського, Волинського, Поліського, Новгородського, Віленського та повітів Гродзинського і Волковинського воєводства Білостоцького, діють наступні принципи організації шкільництва. Основним типом державної школи на теренах зазначених в арт. 1, відповідно до принципу примирення та возз'єднання для гармонійного співіснування національно змішаним населенням польських територій, а не їх розподілу є загальна школа, яка виховуватиме добрих громадян держави дітей польської та непольської національностей у взаємній повазі національних властивостей. У державних загальних школах, розташованих у громадах, які становили 25 % української, білоруської чи литовської народності, на вимогу родичів 40 дітей шкільного віку української, білоруської чи литовської національності, які належали до одного шкільного округу, забезпечувалося навчання рідною мовою. [78, с. 56]

У вересні 1933 р. Організацією українських націоналістів (ОУН) було здійснено шкільну акцію, спрямовану проти полонізації українського шкільництва та повернення в освіту української мови. Українські школярі активно підтримували заклики ОУН і влаштовували демонстративні бойкоти проти польської мови, викидали з класів польські герби та прапори, замінюючи їх на українську символіку. Серед населення поширювалися листівки ОУН: «Український народе!», «Молоді друзі, українські школярі!», «Українські батьки і матері» із закликами боротьби за українську мову, українську державу, за душу української дитини. З метою припинення таких дій польською владою приймалися відповідні рішення, зокрема у листі уряду Станіславівського воєводи Nr.В.В.Таж. 23 /255/33 від 2 жовтня 1933 р. до всіх повітових старост Станіславівського воєводства зазначалося, що в разі

виникнення такого роду акцій, необхідно повідомити про те, хто з місцевого населення має відношення до таких дій, як до них відносяться вчителі української національності, врешті повідомити, хто з громади є натхненником таких випадків. Усі зазначені обставини необхідно було подавати в урядових звітах із зазначенням, які категорії шкіл, де здійснено акт диверсії (українська, утравістична, польська), а також чи не є ініціатором учитель (учителька) української національності. Залежно від рівня донесених обставин (людські настрої, поведінка школярів, позиція вчителів української національності) старости могли виступити з внесками про закриття даної школи, розпущення класу, звільнення вчителя тощо. Про кожен подальший випадок (знищення герба, демонстрації школярів) необхідно було негайно повідомляти урядові телефоном.

Польська влада намагалась так організувати навчальний процес у державних україномовних гімназіях, для того щоб випускники даних шкіл стали гідними громадянами Польщі. Зокрема учні святкували річниці Незалежності Польщі, Конституцію, а також вшановували Президента [86, с. 225].

Шкільна реформа 1932 року привела до збільшення кількості українських фахових шкіл. На західноукраїнських територіях діяло 43 навчальні заклади (1 – вищий навчальний заклад, 3 – середніх, 33 – нижчих і 6 спеціальних), однак лише в 4 із них (одній середній державній і трьох нижчих приватних школах) навчали українською мовою. З огляду на відсутність державного фінансування для забезпечення необхідної фахової підготовки селян заснування українських сільськогосподарських шкіл цілковито лягло на українські громадські організації. Єдиним державним ліцеєм, відкритим 1935 р. у Галичині, був Державний рільничий ліцей з українською мовою викладання в Черниці Бродівського повіту. До ліцею приймали учнів від 17 до 21 року, які закінчили шість класів середньої школи [91, с. 9-18].

Станом на 1937-38 навчальних років у трьох галицьких воєводствах діяло близько 10 педагогічних ліцеїв та одна педагогія. Оскільки українська молодь переважно здобувала початкову освіту, через те, що середні заклади освіти були доступні небагатьом.

На думку українського галицького педагога, Олександра Тисовського, що ті українці котрим все ж таки вдалось здобути фахову підготовку у польських педагогічних ліцеях або педагогіях, після навчання польською мовою та відбувалося наслідування польської культури, тому вони не мали чіткого бачення розвитку самої української культури та освіти, які для них ставали чужими. Педагог також наголошував про відсутність кваліфікованих педагогів -українців.

Отже, як виновок до розділу можемо зазначити те, що освітнє питання уряду Польщі було спрямоване на асиміляцію, як такої української освіти. Відбувалась полонізація української освіти та культури.

РОЗДІЛ 3. Українські освітні інституції Східної Галичини 1919-1939 рр.

Українське шкільництво міжвоєнної Галичини розвивалося за складних політичних умов. Представники Західноукраїнської Народної республіки великого значення надавали розвитку шкільництва. Тому 6 листопада 1918 року Українською Національною Радою було створено Державний Секретаріат освіти та віросповідання, його очолив історик Олександр Барвінський. Після переїзду уряду в Станіславів керівництво ним здійснював Агенор Артимович. З 17 квітня 1919 р. за освітню політику уряду відповідав письменник та педагог Антін Крушельницькій [94, с. 70].

Основні державні закони щодо організації освіти були прийняті урядом після злуки ЗУНР і УНР 22 січня 1919 р. Так, закон УНРади про основи шкільництва від 13 лютого 1919 р. встановив найважливіші засади освітньої політики держави, які полягали в запровадженні обов'язкового вивчення української мови в усіх навчальних закладах держави, організації достатньої кількості шкіл для національних меншин, створенні передумови для функціонування приватного шкільництва, надання педагогам статусу державних службовців, що суттєво підвищувало їх становище в суспільстві [106, с. 100-112].

Серед основних державно-управлінських питань, які розглядав секретаріат, було забезпечення нормального функціонування навчальних закладів, підготовка реформи шкільництва, охоплення молоді навчанням у середніх та фахових школах, полегшення матеріального становища учителя. Не зважаючи на це, кількість українських шкіл зменшувалась, а натомість вони перетворювались на унтраквістичні (двомовні школи), а згодом вони обмежувались.

22 січня 1919 року у Києві проголошено об'єднання двох українських

держав – УНР і ЗУНР . Так було продемонстровано прагнення українського народу до соборності. [28 , с. 28]

Після проголошення Акту злуки , уряд прийняв основні державні рішення, щодо організації державного управління в системі освіти . . Основними питаннями, які розглядав секретаріат були : 1) забезпечення нормального функціонування навчальних закладів ; 2) підготовка реформи шкільництва; 3) охоплення молоді навчанням у середніх та фахових школах; 4) полегшення матеріального становища учителя .

Законом визначалися найважливіші засади освітньої політики держави, які полягали у запровадженні обов'язкового вивчення української мови в усіх навчальних закладах держави, організації достатньої кількості шкіл , для національних меншин , створені передумов для функціонування приватного шкільництва , надання педагогам статусу державних службовців, що суттєво підвищувало їх становище у суспільстві .

За розпорядженням Державного секретаріату освіти та віросповідань замінювалося польської та німецької мов на українську. Польська залишалася в середніх школах, як факультативний курс. У початкових школах українська мова була обов'язковою з третього року навчання , а в школах іншого типу – з першого [64, с. 29-47].

Батькам дозволялося вибирати в школах з якою мовою навчання будуть вчитися їх діти : польська та німецька , як факультативні курси . Єврейську мову вивчали в міру потреби .

В цей період відкривалося багато приватних закладів освіти, за умови, що директори і вчителі мали мати українське громадянство , ці школи повинні були відповідати організації державних шкіл того самого типу і навчальний заклад повинен виконувати всі розпорядження органів державної влади ЗУНР.

Законом передбачалися розміри зарплати вчителів . Наприклад, найменша зарплата вчителя мала становити 1200 злотих на рік, а вчителя середніх класів – 2000 злотих щороку. Також підвищувалися пенсії вчителям , їх вдовам та сиротам [108, с. 225].

Дуже важливим було те, що вчителі отримали статус державних службовців. Але це їм дало не лише пільги , а й поклало багато обов'язків. Вони повинні були в письмовій формі засвідчити свою відданість Українській державі.

Створювалась концепція реформування національної освіти . Під керівництвом педагога Петра Холодного тривала робота над «Проектом єдиної школи на Україні».

Цей законопроект мав чотири розділи : I - «Загальна частина », II - «Роль науки , релігії, мистецтва, руханки та розвинення громадського чуття у виховальній школі», III і IV розділи присвячені викладу змісту навчальних планів і програм єдиної загальноосвітньої школи . Однак евакуація Директорії , встановлення в Україні радянської влади не дали можливість довести працю до кінця , а тим більше - втілити її в життя[108, с. 225].

Був прийнятий «Статут єдиної школи в УНР». Згідно статуту школа мала бути дванадцятикласною і поділялася на три ступені: перший – початкова основна школа (1 -4), другий – старша основна школа (5 -8 класи), третій – колегії (9-12 класи), а навчання здійснювалося рідною мовою кожної нації, що проживає на Україні . Українознавчі предмети мали викладатися у школах усіх національних меншин [9, с.106].

Виникла потреба у вчителях, оскільки польські вчителі відмовлялися складати присягу на вірність Україні, та залишали свої робочі місця .

Діяли українські гімназії (в Бережанах, Дрогобичі , Золочеві, Самборі, Сокалі , Станіславі, Стрию, Тернополі) та інших містах . Усього діяло 20

українських гімназій, 3 реальні школи та 7 учительських семінарій [9, с. 440].

Отже, можна сказати , що органами влади ЗУНР було докладено багато зусиль для налагодження системи освіти у державі. Цьому сприяли прийняті закони та розпорядження, які були скеровані на українізацію навчальних закладів , націоналізацію приватних гімназій та вчительських семінарій , підвищення якості викладання предметів, вирішення матеріальних проблем педагогів та забезпечення шкіл необхідною кількістю вчителів.

Незважаючи на складні політичні та військові умови діяльності ЗУНР, Державний Секретаріат та органи місцевого самоврядування доклали чимало зусиль для забезпечення державного управління щодо нормального функціонування навчальних закладів у державі. Продовжувався навчальний процес у народних школах, проводилася підготовка до випускних іспитів за 1918/19 навчальний рік, значна увага приділялася підготовці до нового навчального року. Стараннями уряду були створені кваліфікаційні комісії для вчителів зі складання кваліфікаційних іспитів, які також полегшили вимоги до вступників учительських семінарій [9, с. 226]. Ці та інші державно-управлінські заходи , з одного боку , сприяли належній організації навчального процесу в школах, а з другого, були спрямовані на підготовку необхідної кількості освітян. Слід зазначити, що у багатьох навчальних закладах відчувалася гостра потреба у вчителях, оскільки польські вчителі відмовлялися складати присягу на вірність новоствореній Українській державі та залишали свої робочі місця .

Таким чином, органами державної влади ЗУНР було зроблено чимало для належної організації державного управління в системі освіти. Насамперед цьому сприяли закони УНРади та розпорядження Державного Секретаріату, спрямовані на українізацію навчальних закладів, одержавлення приватних гімназій і вчительських семінарій, підвищення якості викладання

окремих предметів , вирішення матеріальних проблем вчителів, забезпечення шкіл необхідною кількістю вчителів тощо [9, с. 34].

Отже, історичний досвід діяльності державного управління ЗУНР в галузі освіти має велике як теоретико -пізнавальне, так і практичне значення. Було створено політико-правову базу розвитку гуманітарної сфери і на її основі засновано державну національну систему освіти. З огляду на це сьогодні слід глибоко аналізувати і враховувати як позитивний досвід, так і помилки, яких необхідно уникати у розбудові сучасної України . Слід завжди пам'ятати , що незалежність України без всебічного розвитку державного управління системою освіти і належної конструктивної політики у цій сфері неможлива .

Після захоплення Східної Галичини уряд Польщі проводив політику асиміляції, що позначилося на стані народної освіти. У своїх спогадах колишній учень Української академічної гімназії у Львові Володимир Янів писав, що «польський режим намагався перемінити дружню спільноту вчителів та учнів на школу яничарів... Цій школі мала припасти сумна роль – йти проти інтересів рідної спільноти із зневолюванням умів, вихолощуванням думки , викривлюванням характерів». В . Янів зазначив, що на долю українських педагогів випала важка роль, оскільки учителі «намагалися погодити накази чужої державної влади із своїм національним сумлінням, що мало свій внутрішній імператив – служити інтересам свого народу» [108, с. 3972] . Найбільший спротив української громадськості викликав шкільний закон, ухвалений сеймом 31 липня 1924 р., відповідно до якого більшість українських навчальних закладів краю було реорганізовано на утраквістичні або замінено польськими. У двомовних школах викладали історію і географію польською, вивчення її було обов'язковим . Багатьох українців заміняли вчителями-поляками, які не володіли українською мовою, через, що й інші предмети викладалися вже автоматично польською

мовою. Цей закон вів до поступової полонізації українських шкіл. У двомовних школах влада вбачала засіб виховання польського державного патріотизму та асиміляції непольських народів. Навчальні програми передбачали, що педагоги плекатимуть польський національний дух, популяризуватимуть польську історію та культуру. Примусове вивчення історії Польщі, за працями, в яких принижували гідність українців, та інші полонізаційні заходи владних структур, викликали спротив в українському середовищі. За словами громадсько-політичного діяча В. Макара, «виявом того шовіністичного гону поляків в ділянці літератури було прищеплення українському народові, обов'язкової літератури, до прикладу трилогію Генріха Сенкевича «Вогнем та мечем», зокрема першої частини [86, с. 470].

Однією з форм збереження українцями національно-культурної ідентичності була діяльність культурно-освітніх товариств, зокрема «Просвіти», «Рідної школи», Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка, «Академічного братства» та ін., які вже мали досвід захисту національних інтересів, зокрема в освітній сфері, у часи Австро-Угорської монархії.

Зауважмо, що, на думку політичного діяча Дмитра Донцова, саме українські просвітні товариства були одним із важливих чинників розвитку національної свідомості українців, поряд із пресою та земствами. Маючи на меті збереження національної самобутності та духовно-культурних цінностей, українські організації зосередилися на протидії асиміляції.

Вони спрямували свою діяльність на виховання національно свідомих українців, які в майбутньому стали б активними борцями за її розвиток. Громадські діячі усвідомлювали взаємозалежність між національною ідеєю, формуванням патріотизму та національною школою з рідною мовою навчання. Педагог Богдан Заклинський писав: «Рідна мова – це головний знак національного життя, дорогоцінний народній скарб. Вона зберігає та передає з покоління в покоління розвиток думок, витворює єдність народної

душі». Він наголошував, що «рідна мова є у школі головною виховною допомогою, а zarazом центральним (концентраційним) предметом». Саме національна школа та свідомі педагоги, на його думку, мали формувати в учнів любов до рідного краю, виховувати нову свідому інтелігенцію. Адже «здатність одиниці і народу залежить власне від степеню його інтелігенції»[103, с. 63].

На початку 20-х років ХХ століття інтелігенція Східної Галичини почала активно відроджувати культурно-освітні організації та гуртки. І такими найактивнішими організаціями, які діяли в Галичині були такі товариства, як «Просвіта» (дата заснування 1868 року), та товариство «Рідна школа». Ці товариства доклали великих зусиль, для відродження українських шкіл та впровадження в них української мови.

Головний відділ «Просвіти» провадив роз'яснювальну роботу серед українців про потребу національно-патріотичного виховання молоді. Читальні і філії організації стали важливими центрами виховання нової української інтелігенції та формування національної самосвідомості [68, с. 36].

Головний відділ «Просвіти» був переконаний, що першим ступенем освітньої праці є формування національної свідомості, а другим – організація самоосвітніх гуртків (навчання передбачало два рівні: нижчий (початковий) і вищий (доповнювальний)), яким товариство приділяло чимало уваги як на своїх засіданнях, так і на конференціях. Такі гуртки діяли при читальнях «Просвіти», а також при Львівській богословській семінарії. Багато уваги організатори гуртків приділяли вивченню історії України.

Для опанування історичного минулого комісія боротьби з неписьменністю рекомендувала праці О. Терлецького «Історія України», М. Грушевського «Про старі часи на Україні», І. Крип'якевича «Оповідання з

історії України (для нижчих і середніх класів шкіл)» та ін. Як зазначали сучасники, ці гуртки відіграли велику роль у самоосвітній праці села. Вони стверджували, що «вивчаючи історію України, географію, культуру, традиції – люди пізнавали значення Батьківщини та відчували до неї більше прив'язання». Для піднесення освітнього рівня українців просвітяни організовували курси для неписьменних, короткотермінові повітові курси для вишколу організаторів читалень, доповнювальні та підготовчі курси (акцентували на тих предметах, які формували національну свідомість), торговельні, ремісничі, промислові курси, курси домашнього господарювання, видавали букварі з інструкцією для навчання письма, а також різноманітні підручники. У Бориславі, до прикладу, навесні 1935 р. курси для неписьменних відвідувало 13 дівчат [65, с. 72]. Заняття зазвичай проводились вчителями або ж священиками ввечері у приміщеннях читалень, в школах або ж орендованих приміщеннях.

Створювався план навчання, який мав тривалість 10-12 тижнів, він передбачав опанування читання та письма, церковний спів, вивчення чисел, історичні бесіди, а також бесіди з географії та природознавства.

Для навчання використовували «Читанку для шкіл народних» О. Поповича, «Буквар – підручник до науки неграмотних» О. Солтиса, «Рідне слово. Буквар для неграмотних» А. Домбровського, «До сонця. Початки письма й рахунків» В. Полянського [81, с. 31].

Для тих, хто навчався грамоті, були призначені «Просвітні листки», першу серію з яких «Просвіта» видала 1924 р.

Активну діяльність «Просвіта» провадила на ниві позашкільної освіти та виховання в національному дусі, залучаючи до цієї роботи патріотично налаштованих учителів початкових шкіл і гімназій, лікарів, студентів. Активістів, які виявили бажання долучитися до громадської роботи, на

спеціальних курсах ознайомлювали з ідеологією, основними проблемами, різними формами та методами позашкільної освіти на підставі наукової літератури та досвіду. Зауважмо, що така активна позашкільна діяльність товариства викликала значне занепокоєння у представників місцевої влади [95, с. 66].

Так, у рефераті відділу у справах національностей при МВС Польщі щодо діяльності національних меншин за липень - вересень 1929 р. йшлося про те, що подібне позашкільне виховання української молоді є небезпечним для польської освітньої програми. У вирішенні цього питання влада мала застосовувати не репресії проти членів товариства, а «вирвати з рук «Просвіти» право на так зване «виховання» української молоді», шляхом організації позашкільної освіти в такий спосіб, аби та розвивалася по лінії загальнодержавних інтересів своїх інтересів [94, с. 65].

Розвитком українського початкового, середнього і професійного шкільництва, піднесенням культурно-освітнього рівня і національної свідомості українців Галичини опікувалася також «Рідна школа», створена 1881 р. за активної підтримки «Просвіти» спочатку як «Руське педагогічне товариство» (з 1912 до 1926 р. – «Українське педагогічне товариство» (УПТ, з 1926 р. – «Рідна школа»). Серед ідеологів товариства були відомі тогочасні діячі І. Герасимович, М. Галуцинський, С. Громницький, К. Малицька, Іван Калинович, О. Терлецький та ін., які розглядали його як чинник, покликаний пожвавити масову суспільну активність, «стати живою протестаційною силою проти всяких зазіхань на душу дитини» [87, с. 65].

Члени товариства «Рідна школа» наголошували, що «коли противникові вдається завоювати й полонити душу дитини, то ця дитина перестає бути членом своєї нації, переходить до ворогів і дуже часто стає

більш безоглядним і завзятим ворогом свого народу, чим справжній чужинець» [101, с. 144].

Саме тому «Рідна школа» мала опікуватися дітьми дошкільного, шкільного (державних і приватних шкіл) і молоддю позашкільного віку, запобігати їхній денаціоналізації. Належну увагу товариство також приділяло піднесенню рівня національної свідомості батьків учнів, оскільки провідні діячі зазначали, що «на рідному шкільному фронті безумовно побідимо тоді, коли школою національної свідомості та життєвого гарту зробиться у нас кожна українська сім'я». У цьому зв'язку «Рідна школа» тісно співпрацювала з іншими культурно-освітніми товариствами, зокрема «Просвітою» [46, с. 26].

Тому 3 червня 1920 року відбулася нарада українських культурно-освітніх організацій у місті Львові. Метою цієї наради було те, щоб всі українські школи, як приватні так і державні мали підпорядковуватись товариству, приватні школи мали повідомляти товариство про своє відкриття. Ці ухвали які були розглянуті на засіданні, дали товариству змогу очолити всю організацію українського освітнього процесу і Східній Галичині [83].

Загалом, у 1922/23 н. р. під егідою УПТ перебувало 27 народних шкіл, у тому числі 8 у Львові та передмісті, приватні українські гімназії з правом публічності діяли у Городку, Дрогобичі, Золочеві, Коломиї, Рогатині, Станіславові, Тернополі, Чорткові, Яворові. У 1923/24 н. р. була відкрита дівоча реальна гімназія у Львові, а також збільшилася кількість учительських семінарій. Відкриття у Львові в 1922 р. чоловічої фахово-доповнювальні школи започаткувало розбудову товариством українських фахових навчальних закладів [90, с. 205-213].

Поштовхом до розвитку українського приватного шкільництва стали

внесені 1924 р. до статуту УПТ зміни, затверджені владою 23 червня 1926 р., які дали змогу «Рідній школі» позбутися надмірної централізації, розширити можливості створення кружків і Союзів кружків по всій Галичині, приватних навчальних закладів, зокрема при її гуртках. Основне завдання товариства полягало в забезпеченні всіх потреб українського народу на полі шкільництва, «як рівно ж публічного, домашнього, передшкільного й позашкільного виховання під оглядом національним і релігійним». Подібне завдання «Рідної школи» було прописане і в її статуті за 1931 р. Поряд із цим товариство виступило на захист рідної мови, зокрема, критикувало розпорядження кураторії ЛШО щодо заборони вживання поняття «український» на означення мови викладання в школі, виданих у 1923 та на початку 1924 рр [92, с. 54].

Такі дослідники як, Г. Білавич та Б. Савчук зазначали наступне, що в основу розвитку товариства «Рідна школа», були покладені засади націоцентризму та демократизму, які орієнтувались на цінності та інтерес народу [89, с. 65].

У 1926–1927 рр. «Рідна школа» мала 70 філій, діяло 355 кружків із 20786 членами, а в 1934 р. було 1900 кружків з 72 тис. членів. Товариство утримувало близько 40 загальноосвітніх шкіл, 3 учительські семінарії, 3 семінарські курси, близько 20 гімназій і гімназійних курсів. Подібно до «Просвіти», осередки «Рідної школи» організовували святкові урочистості, зокрема на честь полеглих під Крутами, Шевченківські вечори, ювілейні вечори І. Франка, М. Грушевського, національні свята тощо, які нерідко закінчувалися співом гімну «Ще не вмерла Україна», що свідчило про високий рівень національної свідомості учасників цих заходів [91, с. 8-13].

Проблема розвитку національних навчальних закладів упродовж міжвоєнних років була центральною в діяльності «Рідної школи». На Загальному з'їзді товариства, який відбувся 24 грудня 1926 р., учасники

ухвалили резолюції щодо необхідності реорганізації українського шкільництва. Задля ефективного вирішення цієї проблеми на засіданні Головної управи 1 січня 1927 р. скликано три комісії: головою комісії з правового захисту українського державного та приватного шкільництва обрали К. Левицького, головою комісії для реорганізації українського шкільництва – Остапа Макарушку, а головою комісії для реорганізації фахового шкільництва – інженера Волосянку. До роботи цих комісій залучали фахівців.

«Рідна школа» організувала чимало дошкільних закладів (у 1937/38 н. р. 604 таких установи відвідувало 22 тис. дітей), в яких вихованців не лише забезпечували належною опікою, а й давали основи національного виховання. Дошкільні заклади були «першим і найважливішим щаблем формування в дитини національної свідомості». У резолюції, прийнятій 2 листопада 1927 р. на Загальному з'їзді товариства, було зазначено: «Щоби скріпити український елемент підсиленням його національно-свідомими одиницями, скріплюючи їх відповідність на впливи чужомовної школи та культури, – подбає Головна управа “Рідної школи” поширення мережі дошкільних закладів [61 с. 24].

Пробудженню в школярів національної гідності сприяли також численні культурно-освітні заходи, відзначення пам'ятних подій з історії українського народу, ювілеїв видатних українців, зокрема Т. Шевченка, І. Франка та М. Шашкевича тощо. Водночас учні брали участь у відзначенні польських національних і державних свят, зокрема, у жалобному богослужінні на вшануванні пам'яті Президента Г. Нарутовича, святкуванні іменин Президента І. Мосціцького, маршала Ю. Пілсудського, Дня Конституції тощо. Колишній учень приватної початкової школи ім. Шашкевича в Станиславові Орест Корчак-Городиський у спогадах писав, що «вчителі старалися прищепити нам правдиву любов до України, дати

потрібне знання, не забуваючи також усвідомлення нас у тому, що ми, на жаль, живемо в чужій, наскрізь ворожій нам державі». Польська влада намагалася всіляко обмежити навчання учнів навіть у цих нечисленних приватних школах, стежила, щоб там навчали польської мови, польської історії.

Урядовці вважали, що навіть у приватних школах учитель мав виховувати свідомих громадян Польщі, не зважаючи на те, якої вони національності. На протипагу бажанням органів влади насадити в українських приватних середніх навчальних закладах «польський національний дух» у гімназіях «Рідної школи», як згадувала випускниця однієї з них Стефанія Юсько, завдяки сумлінному ставленню педагогів до своїх обов'язків, гармонійному естетичному, релігійному, культурному, громадському вихованню, національній спрямованості навчального процесу вдавалося формувати в учнів патріотизм і національну свідомість [68, с. 54].

Українські культурно-освітні товариства, не зважаючи на урядові заборони, допомагали українській молоді виїхати на навчання за кордон, зокрема в ЧСР, де діяло декілька вищих навчальних закладів, серед них Українська аграрна академія й Український технічно-господарський інститут у Подєбрадах, а також навчальні заклади у Вільно, Кракові, Гданську [50, с. 9].

Також серед українських товариств які діяли в Галичині, можна відзначити «Товариство українських наукових викладів ім. Петра Могили». Цьому товариству вдалось створити свою мережу гуртків та філій. Основною метою даного товариства було поширення знань та організація науково-дослідних доповідей, україномовних курсів, а також відкриття бібліотек та музеїв. Сприяли виданню художньої та наукової літератури.

Щонеділі та у святкові дні її члени організували лекції та доповіді

на різноманітну тематику, які читали як місцеві, так і запрошені громадські діячі та професори, зокрема, зі Львова, Варшави та Кракова (В. Загайкевич, Микола Рибак, Євген Цегельський, В. Кубійович, Р. Смаль-Стоцький, Іван Огієнко, Василь Сімович, Володимир Старосольський, Гавриїл Костельник, Ярослав Пастернак та ін.). Філія стала вагомим чинником громадсько-політичного життя Перемишльського повіту, залучивши у свої ряди членів українських політичних партій, дипломатів, послів, представників інших українських товариств і налагодивши контакти з відомими громадськими та політичними діячами Галичини [97, с. 33].

З ініціативи НТШ у 1927 р. у Львові було засновано «Товариство прихильників освіти» для допомоги малозабезпеченим студентам-українцям вищих навчальних закладів. Його головою обраний Володимир Децикевич, заступником – І. Крип'якевич, з 1933 р. головою став Олександр Кульчицький. Товариство діяло до 1934 р., часу закриття його польською владою. Його метою було перш за все давати українським студентам вищих шкіл наукову та матеріальну поміч і скріпляти їх моральні та фізичні сили аж до покінчення студій [86, с. 146].

Товариство надавало колективну допомогу для студентства, а також матеріальну допомогу окремим студентам. Спільно з представниками НТШ у Львові воно утримувало Академічний дім, де в 1927-1928 н. р. проживало 102 студенти, з яких 32 товариство оплачувало проживання повністю чи частково. Також виділяло субвенції львівській «Студентській громаді», зокрема на харчування осіб із малозабезпечених сімей. Гуртку українців при «Студентській громаді» було виділено кошти на облаштування фахової бібліотеки. У 1927-28 н. р. серед членів товариства було 356 громадян та 318 студентів [65, с. 54].

Вагоме місце у розвитку української освіти посідала Українська греко-католицька церква. Саме УГКЦ, яка була найвпливовішою серед релігійних

конфесій і мала розгалужену парафіяльну мережу, відіграла важливу роль у збереженні національної самобутності українців Галичини. Греко-католиками були переважно українці Львівського, Тернопільського та Станіславського воєводств.

За статистичними даними, станом на 1920 рік, у Галичині ГКЦ мала 128 деканатів і 1907 парафій, де працювало 2298 священників⁶. У 30-х роках у Львівському архієпископстві ГКЦ діяло 789 парафій, у Станіславському – 435, у Перемиському – 759, тоді як до Львівської архидієцезії РКЦ належало лише 383 парафії⁷. Загалом у 1934 р. ГКЦ мала три чоловічі монаші згромадження: василіяни – 314 монахів і 18 монастирів; студити – 157 та 4 відповідно; редемптористи – 53 і 4. Разом 524 монахи й 26 монастирів⁸. Стан жіночих чернечих чинів був таким: сестри служебниці Непорочної Діви Марії – 464 монахині та 78 монастирів; сестри василіянки – 255 і 12 відповідно; сестри студитки – 97 і 4; сестри св. Йосифа Обручника Пречистої Діви Марії – 80 і 9; сестри мироносиці – 65 і 3; сестри Пресвятої родини – 48 і 8; сестри св. свмч. Йосафата – 40 і 5; сестри милосердя святого Вінкентія – 16 і 2 відповідно; разом 1065 монахинь та 121 монастир. Напередодні Другої світової війни ГКЦ мала 3040 парафій, 4400 – церков і каплиць, 127 – монастирів і монастирських домів, 10 – єпископів, 5 – дієцезій, 2950 – священників, 520 – монахів і братів, 1090 – монахинь-черниць, 1 Богословську академію, 5 – духовних семінарій, 2 – духовних школи, 540 – студентів теології. Зауважмо, що заснована в 1928 р. Львівська Богословська академія була єдиним українським вищим навчальним закладом у міжвоєнній Польщі. Загальна кількість віруючих ГКЦ – 4159004 осіб. Саме у міжвоєнні роки викристалізувався національний характер ГКЦ. З кожним роком зростав авторитет Церкви, її вплив на релігійну та національну свідомість українців.[23, с. 34-48]

Дослідник О. Турій зазначав, що роль УГКЦ була однією із

допоміжних ланок творення національно-освітнього розвитку української освіти в Східній Галичині. Зокрема, в статті «Духовенство й освіта народу», вміщеній у часописі «Мета» за 1937 р., о. Й. Осташевський зазначав, що всі виховні освітні організації виникали й далі виникають на місцях завдяки ініціативі, працею та коштом греко-католицького духовенства, яке продовжує займатися освітою та вихованням українського села. Загалом духівництво було сильно заангажоване в піднесення національної свідомості українських дітей та молоді, через що неодноразово гостро поставало питання їхньої лояльності до Польської держави. Дослідник А. Васьків зазначав, що вплив ГКЦ на національну свідомість галицьких українців зумовлювався специфікою ментального типу, домінуванням у ньому таких рис, як інтровертизм, глибока релігійність, моралізм та духовність [86, с. 123].

У 1901 році обрання Андрея Шпептицького митрополитом, це посприяло активізації священництва у освітньому процесі. Увагу було зосереджено на популяризації християнських чеснот, пошуку контакту з інтелігенцією, молоддю, закликах до вчителів, контактах з громадськими організаціями, відстоюванні прав українського населення Галичини на міжнародній арені. Греко-католицькі священники разом із митрополитом провадили активну освітню та виховну діяльність, основним завданням якої було виховання української молоді в релігійному та національному дусі. Водночас вони намагалися протистояти зміні вірними греко-католицького обряду на римо-католицький, зокрема не видаючи таким особам метрики про народження. Завдяки діяльності Церкви широкі верстви українців брали активну участь в національно-визвольній боротьбі за незалежну державу. [5]

У міжвоєнні роки в середовищі греко-католицького священства точилася полеміка щодо участі Церкви у просвітницькому русі. Одні з них, до яких належали єпископи Г. Хомишин і Й. Коциловський, вважали

безпосереднім завданням УГКЦ створення нових, підпорядкованих греко-католицькій ієрархії просвітницьких товариств (таких як «Скала») і господарських організацій, покликаних служити зняряддям Церкви у боротьбі з атеїзмом, сектантством, комунізмом тощо. Вони докладали зусиль аби відокремити Церкву від діяльності українських просвітницьких товариств і тим самим уникнути впливу ліворадикальних сил. Інші, до яких належав митрополит А. Шептицький і переважна більшість низового греко-католицького духовенства, вважали, що зміцнення авторитету Церкви потребує її участі у боротьбі з ворожими впливами на такі товариства, як «Просвіта», «Рідна школа», «Союз українок» та ін. [7]

Як зазначав дослідник В. Перевезій, прихильники цієї позиції були переконані, що лише в об'єднаному українському суспільстві, у громадському житті якого активну участь бере греко-католицьке духовництво, впливаючи на піднесення культурного рівня громадян, на виховання дітей і молоді, забезпечуючи собі провід в ідеологічній системі суспільства, Церква може стати загальнонаціональною установою, здатною протистояти будь-яким деструктивним силам. [86, с. 356]

У міжвоєнні роки греко-католицьке духовенство, яке користувалося значною довірою та повагою в суспільстві, а нерідко було єдиним джерелом інформації та впливало на формування громадської думки, зрозуміло, що збереження українців як нації є можливим лише за умови розвитку національної освіти, саме тому вони зосередили зусилля на організації національних навчальних закладів і на вихованні національно свідомої молоді.

В умовах браку національних закладів освіти, священство велику увагу приділяло самоорганізації та самоосвіті. У міжвоєнні роки більшість греко-католицьких священників вирізнялися добрим знанням історії України, особливостей української мови, звичаїв і традицій українського народу. Як зазначав дослідник І. Пилипів, духовенство акцентувало на навчанні та

вихованні молоді в християнському та патріотичному дусі [85, с. 71-72] .

Вагому підтримку українській освіті в Галичині надавали різноманітні релігійні товариства та організації: «Товариство катехитів» (1921), очолюване о. Є. Громницьким, «Товариство прихильників освіти», «Український католицький академічний сеньйорат», створений 1931 р. при товаристві українських студентів-католиків «Обнова» у Львові для поширення католицького світогляду серед студентства, надання матеріальної допомоги та організації міжнародних конгресів, покликаних сприяти християнській єдності галичан із представниками інших національностей, «Християнський інтернат» для української учнівської молоді віком від 14 до 22 років, відкритий 1937 р. у Львові для опіки над українськими студентами вищих навчальних закладів. Однією з форм такої підтримки було надання стипендій малозабезпеченій молоді [86, с. 71-72].

У боротьбі за українську школу греко-католицьке духовенство тісно співпрацювало з представниками культурно-освітніх організацій та українських політичних партій, попри те, що ГКЦ офіційно дистанціювалася від політичної діяльності. Священство тісно співпрацювало з УНДО щодо захисту національних, релігійних та культурних прав українців Польщі. Зауважмо, що до складу ЦК УНДО входило декілька священників, зокрема, Леонтій Куницький, Дем'ян Лопатинський, Степан Онишкевич, Володимир Садовський та Олександр Степанович. Деякі священники очолювали повітові комітети партії. У звіті про діяльність національних меншин за квітень-травень 1929 р. наголошувалося на важливій ролі греко-католицького духовенства в політичних акціях [99, с. 102] .

Тому, підводячи підсумки до розділу, варто зазначити наступне, що українські товариства та духовенство, брало активну участь в розвитку української освіти.

Українська інтелігенція активно розвивала українську освіту, підтримувала молодь у прагненні до навчання. Відкривали приватні школи,

завдяки таким організаціям, як «Рідна школа» та «Просвіта» розвиток української освіти виходив на новий рівень.

РОЗДІЛ 4 . Методичні аспекти використання матеріалів у роботі вчителя.

Вивчення освітньої політики Другої Речі Посполитої безпосередньо пов'язано з розкриттям особливостей боротьби української громадськості Східної Галичини, за право навчатися українською мовою. Дані матеріали ми можемо використати на уроках історії України у 10 класі. Зокрема коли вивчаємо тему «Культурно -освітнє життя». Під час уроку ознайомлюємо учнів з розвитком освіти в Східній Галичині, розкрити питання діяльності українських товариств які діяли на території західноукраїнських земель.

Дану наукову роботу можна використовувати для урочної системи навчання. Для початку зазначимо, що таке урок – це цілісний, логічно завершений, обмежений у часі, регламентований обсягом навчального матеріалу основний елемент педагогічного процесу, який забезпечує активну й планомірну навчально-пізнавальну діяльність групи учнів певного віку і рівня підготовки, спрямовану на розв'язання визначених завдань.

Зокрема використавши наступні методи навчання , такі як, словесні , наочні та практичні .

До словесних методів належать насамперед розповідь -пояснення, бесіда і лекція. Головним елементом словесних методів навчання є усне слово вчителя. Розповідь активно використовується під час вивчення різних тем на уроках історії в 10 класі , передбачає традиційний монолог вчителя в доступній формі, який може супроводжуватися крейдовим малюнком на шкільній дошці чи використання фотознімків того чи іншого періоду [112, с. 55].

Бесіда – своєрідний діалог вчителя та учнів. Як приклад , бесіди можна використати під час порівняння розвитку української освіти на території Закарпаття , Буковини і Східної Галичини. Шкільні лекції використовуються здебільшого під час вивчення складних для учнів тем .

Зокрема, їх можна використати на уроці порівнюючи роботу організацій у освітньому житті населення [111, с. 56].

За основною дидактичною метою уроки поділяються на шість основних типів:

- 1 . Уроки засвоєння нових знань;
2. Формування навичок і вмінь ;
3. Узагальнення і систематизація знань і вмінь;
4. Контролю і корекції знань і вмінь;
- 5 . Практичного застосування знань , навичок і умінь ;
6. Комбіновані.

Що ж до особливостей наочного методу, то тут доцільно використати у навчальному процесі різного роду зображення та ілюстрації періоду який вивчається. Оскільки ілюстрування підсилює виклад навчального матеріалу і дає змогу більш детально продемонструвати тему уроку, вчитель може використати різні плакати , малюнки, карикатури, зображення історичних діячів.

Широко використовуються під час уроків інтерактивні методи навчання, з допомогою яких можна вибудувати партнерські стосунки учня та вчителя, це допоможе за короткий термін проаналізувати велику кількість матеріалу.

Зупинимося коротко на характеристиці окремих інтерактивних методів , що, на нашу думку, є ефективними у навчанні історії та правознавства.

1) *Імітаційні ігри* – це процедури з виконання певних простих, відомих дій, які відтворюють, імітують будь-які явища навколишньої дійсності. Результатом є швидке прийняття рішень та миттєві реакції.

Імітаційні ігри розвивають в учнів уяву, навички критичного мислення, сприяють застосуванню на практиці вмінь, стимулюють прояви самостійності, їхні творчі можливості.

2) *Рольова гра*, мета якої – визначити ставлення учнів до конкретної життєвої ситуації, допомогти їм набути досвіду за допомогою гри, навчатися на основі досвіду та почуттів. Розігрування конкретної життєвої ситуації за ролями сприяє розвитку уяви і навичок критичного мислення, формує спроможність знаходити і розглядати альтернативні варіанти дій, допомагає уявляти себе в тій чи іншій соціальній ролі, співчувати іншим тощо [110б с.65].

У ході рольової гри учасники розігрують у ролях визначену вчителем проблему або ситуацію. Рольова гра потребує ретельної підготовки. Зокрема, учитель спільно з учнями має провести розподіл ролей, скласти сценарій.

3) *"Мікрофон"* – цей метод дає можливість кожному учневі швидко і лаконічно, імітуючи "говоріння в мікрофон", висловлювати власну думку чи позицію. Наприклад, у ході вивчення теми «Культура та освіта» на уроці історії України у 10 класі на етапі вивчення нового матеріалу вчитель може поставити запитання "Чи була, на вашу думку, яке місце займала «Просвіта» у розвитку освіти?"

Сучасний урок – це продуктивний процес, у ході якого учень відтворює знання, здобуті у процесі засвоєння нового змісту. Застосовуючи інтерактивні методи навчання, учитель на уроці має моделювати реальні

життєві ситуації, організувати опрацювання учнями документів (наприклад, історичних джерел чи нормативно-правових актів) у парах, малих групах, використовувати рольові й ділові ігри, організувати опрацювання проблемних і дискусійних питань у групах чи загальному колі тощо. Це, на нашу думку, сприяє формуванню в учнів умінь і навичок, формуванню в них системи цінностей, створенню атмосфери співробітництва, творчої взаємодії в навчанні [110, с. 41].

Складовою частиною кожного методу навчання є прийоми і засоби навчання. *Прийом навчання* - спосіб взаємодії вчителя й учнів, що може бути виражений у переліку (алгоритмі) дій учителя, спрямованих на організацію пізнавальної діяльності учнів за допомогою прийомів навчальної роботи, адекватних специфіці матеріалу, що вивчається. Коли застосовують термін «прийоми навчання», то мова йде про поєднання прийомів викладання (діяльність учителя) і прийомів учіння (діяльність учня): у своїй сукупності вони складають *прийоми навчання* - найважливішу частину організації навчального процесу.

Внутрішньою розумовою (інтеріоризованою) стороною прийомів учіння є різноманітні пізнавальні процеси: пам'ять, мислення, уява, рефлексія тощо. Зовнішня (екстеріоризована) сторона прийомів - це матеріалізовані (тобто такі, що виражаються в усній чи письмовій відповіді, малюнку, таблиці та ін.) дії учнів, які обумовлюють протікання відповідних пізнавальних процесів, визначають відповідні розумові дії. Відповідно можна розрізняти *прийоми розумової діяльності* (внутрішня сторона) та *прийоми навчальної роботи* (зовнішня сторона) учнів [110, с. 55].

Зовнішня і внутрішня сторони прийому завжди реалізуються у взаємодії: учень не може здійснювати ніякі навчальні операції, не обдумуючи їх, так само він застосовує розумову діяльність тільки з метою подальшої матеріалізації її результатів у слові чи дії.

Вчитель, застосовуючи прийом навчання, керує розумовою діяльністю учнів (внутрішньою стороною учіння) через зовнішню сторону - організуючи навчальну роботу учнів за допомогою відповідних прийомів.

Таким чином, продумане використання й удосконалення прийомів навчальної роботи у процесі шкільного навчання історії благотворно позначається на розвитку інтелектуальних умінь і здібностей учнів.

Застосування засобів навчання докорінно змінює структуру уроку, допомагає з більшою користю використовувати кожен хвилину навчального часу, максимально чітко і дохідливо викласти складний матеріал і забезпечити швидке і міцне його засвоєння, скоротити час на передачу інформації і контроль за її засвоєнням, збільшивши одночасно тривалість самостійної роботи учнів на уроці [108, с. 85].

Великий арсенал засобів обумовлює безліч форм навчального процесу. Однакові методи і споріднені блоки повторюються в кожній формі навчання, ось чому у більшості випадків, вживається термін «урок». Кожна форма має свої особливості при використанні, тому важливе місце тут займає розробка і удосконалення різних форм навчання. Використовується класно-урочна система навчання. Вона була розроблена ще Я. А. Коменським. В основі класно-урочної системи знаходяться два елементи: 1) клас – це група учнів постійного складу, які мають однаковий вік і навчаються за однією програмою; 2) урок – заняття, яке проводить учитель в школі [112, с. 124].

Уроки мають однакову тривалість, проводяться за розкладом і дозволяють виконувати програму. Щоб успішно виконати на уроці ці засадничі завдання, до уроку висуваються різноманітні вимоги. Ці вимоги розділяються на наступні категорії: дидактичні; до змісту уроку; до характеру уроку; до ідейного змісту уроку; до відбору і розташування матеріалу уроку. Виділимо складові частини уроку: 1) мета навчання; 2) повноцінний зміст

навчання; 3) різні ланки навчання (засвоєння нових знань, їх повторення і перевірка); 4) безліч форм і прийомів [112, с. 152].

На уроках історії ми можемо використовувати різні засоби. Засоби навчання – це допоміжні матеріальні засоби школи або ж самого вчителя, за допомогою них ми більше сфокусовуємо увагу дітей на уроці. Цими засобами можуть бути: підручник, картини, портрети, таблиці, комп'ютерні засоби. Вивчаючи теми пов'язані з культурно-освітніми процесами, то доречним буде використання технічних засобів, оскільки за допомогою них можемо продемонструвати фотознімки чи документи, також використати історичну карту. Використовуючи візуальні джерела, цим ми допомагаємо учням краще запам'ятовувати матеріал.

Використовуючи матеріали магістерської роботи під час уроку у школі, ми можемо детальніше познайомити дітей із тим, як відбувалось становлення освіти на західноукраїнських землях у ХХ столітті. Продемонструвати знайдені документи, фото та ознайомити учнів з ними, це більше закріпить їхні знання із теми «Культурно -освітнє життя».

Отже, використання матеріалів магістерської роботи на уроках історії України в 10 класі, може здійснюватися за допомогою різних методів та прийомів. Сучасний урок ми можемо планувати з допомогою технічних засобів, які як правило допомагають засвоювати той чи інший матеріал.

При вивченні теми «Культурно-освітнє життя», яка включає в себе вивчення питання української освіти в Галичині, можна запропонувати учням дослідницький метод, який ґрунтується на побудові дослідницько-проблемних завдань, які учні розв'язують самостійно під керівництвом вчителя. Вчитель може запропонувати учням самостійно відшукати інформацію про освітні процеси в Східній Галичині. Цим самим учні будуть привчатись до самостійності та мотивацій, а також проявлятимуть активність на уроці.

При вивченні питання розвитку української освіти в Галичині у міжвоєнний період слід розпочати з того, у якому становищі перебували освітні заклади галицького округу. Розкрити питання участі освітніх товариств та дати їм характеристику.

Під час уроку буде доречним торкнутись ознайомити учнів з таким товариствами, «Просвіта» та «Рідна школа», проаналізувати разом із учнями їх діяльність. Де саме діяли товариства, розкрити мету їх діяльності, детальніше розповісти про їх осередки.

У 10 класі під час вивчення теми «Культурно-освітнє життя» застосовуємо групову форму роботи: «Спільний проект». Для цього потрібно поділити клас на три групи, кожна група з допомогою матеріалу, який надав вчитель:

1-ша група готує проект «Діяльність Просвіти»;

2-га група готує проект «Товариство Рідна школа»;

3-тя група готує проект «Участь українського греко-католицького духовенства у розвитку української освіти».

Відводиться на роботу 10-15 хв. Далі представник кожної групи презентує спільну пророблену роботу.

Тему української освіти ми можемо подати з використанням інноваційних технологій. У практиці можна використати ігрові елементи, які зацікавлюють учнів. Зокрема, вивчаючи питання розвитку української освіти в Східній Галичині у 10 класі проводимо «Ігровий тренінг». Об'єднуємо учнів у малі групи та пропонуємо завдання:

- Уявіть себе представником товариства «Просвіта». Ви виступаєте на засіданні товариства, з промовою про розвиток освіти, проблеми які постають перед українським народом.

- Уявіть себе вчителем історії або ж дослідником. На обговорення у класі винесено питання про розвиток освіти в Східній Галичині. Для прийняття ефективного рішення необхідно визначити становище української освіти в цьому регіоні.

Одна група визначає становище освіти;

Друга група визначити хто займався розвитком шкільництва в Галичині;

Третя група визначає форми і методи роботи у розвитку шкільництва.

Четверта група визначає наслідки розвитку шкільництва.

Дбаючи про ефективність проведення уроків,

Не менш важливим для цього є робота з історичними фактами, з хронологією, ілюстраціями підручника, з картою і додатковими матеріалами. Використовує поєднання слова та образу в процесі навчання предмета. Велика роль належить живому слову вчителя. Тому він рекомендує розповідь учням ілюструвати картиною або кадрами з презентації, зображувати фрагменти історичної обстановки, житла, озброєння, різні схеми [110, с.74].

Судження, оцінки, висновки зроблені учнями самостійно переконливі для них і засвоюються особливо свідомо і міцно. Вчитель уважно перевіряє відповіді, або підтверджує їх правильність і точність, або ж виправляє, пояснивши їх помилковість.

Використовує блочну систему, яка має різні назви: опорні конспекти, опорні портрети-схеми.

Вчитель здійснює диференційований підхід до вирішення проблемних питань у навчанні. Поглиблений рівень навчання досягається в основному завдяки спеціально підібраним матеріалом. Для цього використовується дидактичний матеріал, роздатковий матеріал, дидактичні карти, написання

проектів.

Традиційним є проведення тижнів історії в школі. Саме під час проведення їх ми можемо використати матеріали «Розвиток української освіти в Східній Галичині в складі II Речі Посполитої, запрошуючи провідних спеціалістів, фахівці-дослідників».

Проводяться відкриті уроки, позакласні заходи з історії які сприяють вихованню учнів, любові до історії та бажання її вчити.

Даний матеріал магістерської роботи можна детальніше використати на факультативних заняттях. На вивчення історії покладаються важливі завдання. Особливої уваги потребує формування історичної свідомості та критичного мислення, що дає змогу практично осмислювати минуле та сучасне і проаналізувати майбутнє.

Як це зробити, цього досягти, кожен вчитель по-своєму, я стараюсь зробити так, щоб кожен урок був не тільки навчаючим, але і виховуючим. Щоб кожен учень поставив себе на місце тієї особи (видатної, чи представника Просвіти, учасника товариства Рідна школа) і подумав: «а що я зробив чи зробила б в такій ситуації?», цим ми заставляємо учнів історично мислити і критично осмислювати вивчене.

Особливу увагу варто приділити розвитку практичних умінь учнів, щоб діти не просто засвоїли суму знань, а виробили навички творчого опрацювання тієї інформації, яку їм запропонував вчитель.

Учні аналізують вивчений матеріал, вчаться вибирати з нього головне, давати йому оцінку. Разом з тим даний матеріал знайомить учнів з думками істориків.

Українська – держава молода. Від осмислення ролі себе у цій державі, тому вивчаючи та аналізуючи культурне життя Східної Галичини учні

ознайомлюються з освітнім періодом західноукраїнських земель.

Використовуючи різні методи та засоби під час уроку історії, цим самим ми поглиблюємо знання школярів. Різні прийоми використанні на уроках допомагають краще закріплювати матеріал поданий на уроках історії України.

ВИСНОВКИ

Досліджуючи розвиток української освіти в Східній Галичині в міжвоєнний період 1919-1939 рр. можна зробити висновок, що після здобуття Польською державою незалежності та міжнародного визнання її кордонів, до її складу потрапила і Східна Галичина.

Варто зазначити, що органами державної влади ЗУНР було зроблено чимало для реформування та організації української освіти. Цьому сприяли закони прийняті УНРадою та розпорядження Державного Секретаріату посприяли на українізацію навчальних закладів, підвищували якість окремих предметів, а також намагались вирішувати матеріальні проблеми педагогів, займались педагогічним складом шкіл.

На нашу думку, освітня діяльність ЗУНР дозволяє нам стверджувати про те, що вони займались розвитком української освіти. Вони зосереджували свою увагу на становленні національної школи, яку вважали чинником формування національної свідомості. Уряд ЗУНР також намагався розвинути не лише українське шкільництво, а й створити сприятливі умови для функціонування освітніх закладів національних меншин котрі проживали на території Галичини.

Після окупації території ЗУНР польський уряд спочатку в освітній сфері не проводив однозначно агресивної політики спрямованої проти шкільництва непольського населення. Вона радше, була непослідовною та необміркованою, а її основним завданням стало недопущення переважання непольської складової в освіті на східних теренах. Найбільше утисків зазнавали, ті національні меншини, котрі на думку польського уряду, могли зашкодити внутрішній безпеці держави. Після прийняття шкільного закону та проведення освітньої реформи активно розпочалась полонізація культурно-освітньої сфери, що одразу відобразилось на становищі українського населення Східної Галичини.

Результати такої освітньої політики в Східній Галичині, негативно позначались на загальному стані шкільництва українського населення (скорочення кількості початкових і середніх шкіл з мовами навчання меншин), а також ускладнювалося здобуття освіти в вищих навчальних закладах.

У міжвоєнні роки польський уряд добре розумів, також, що мова є не лише засобом комунікації, а ще й важливим чинником консолідації, який сприяє формуванню національної свідомості та збереженню національної ідентичності.

Можемо відзначити важливу роль культурно-освітніх товариств і просвітницьких організацій українців у освітніх процесах Східній Галичині. За відсутності власної держави та наступу на права українців національні товариства в умовах денационалізаторської політики польської влади виробили дієві механізми виховання на основі національного підґрунтя, добираючи дієві інструментарії формування національної свідомості підростаючих поколінь українців. Товариства «Просвіта», «Рідна школа» та інші, протистояли полонізації й утраквізації українського шкільництва, пробуджували серед українців інтерес до власної культури та традицій. Основними формами їх роботи стало створення розгалуженої мережі приватних початкових і середніх навчальних закладів, відкривали фахові школи, курси українознавства, бібліотеки та читальні, займались українським книгодрукуванням, проводили національні свята та театральні вистави. Доведено, що загальноосвітнє і фахове приватне шкільництво виявилось досить таки дієвим засобом боротьби з полонізацією, посприяло піднесенню добробуту населення та підвищенню його культурного рівня.

Установлено, що в міжвоєнний період греко-католицьке духовенство у Східній Галичині здійснювало різносторонню культурно-просвітню діяльність, яка сприяла формуванню національної свідомості дітей та молоді. Власний приклад, церковні проповіді, бесіди, сповіді, заохочення, навчання,

читальні, наповнені національним змістом, були популярними методами роботи греко-католицького духовенства. Важливою тенденцією у їх діяльності було тісне поєднання духовного розвитку вірних із утвердженням в останніх національних ідентичності. Саме греко-католицьке духовенство було тією рушійною силою, яке формувало світогляд українців та спрямовувало національне життя населення. Священники, вище духовенство вели боротьбу за навчання українських дітей рідною мовою та займались вихованням національно-свідомого покоління. Духовенство Галичини зосереджували свої зусилля на організації та підтримці україномовних навчальних закладах.

Важливого значення у діяльності греко-католицького духовенства набуло протистояння спробам влади фальсифікувати результати шкільних плебісцитів задля обмеження українського шкільництва в Східній Галичині, що полягало у проведенні роз'яснювальної роботи, апелюванні до національної свідомості українців. За таку свою проукраїнську діяльність священники часто зазнавали переслідувань з боку польської влади, їх часто звинувачували в антидержавних та антицерковних діях.

З'ясовано, що консолідує місія церкви уможлиблює об'єднання громадян держави на засадах духовності та національної єдності. Для ефективного здійснення цього надважливого завдання необхідним є виконання таких умов: створення в Україні національної церкви; залучення соціального потенціалу церкви до виховання підростаючого покоління; активна взаємодія церкви та громадських, культурно-освітніх організацій, освітніх установ у питаннях формування національної самосвідомості дітей та молоді.

Щодо методики використання матеріалів магістерської під час уроку, можемо абсолютно стверджувати, що він є пріоритетним при викладі тем на уроках історії України. Вивчення питання «Розвиток української освіти в Східній Галичині у міжвоєний період 1919-1939 рр.» у шкільному курсі, допоможе учням зрозуміти всю складність національно-визвольної боротьби

українського народу у період відсутності власної національної держави. Використання даної теми на уроках історії у 10 класі можна продемонструвати через призму опрацювання історичних джерел. Це допоможе учням глибше проаналізувати тему, яку вивчають.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Архівні матеріали

Центральний державний історичний архів України у м. Львові

1. Оперативні донесення окружного командування державної поліції у Львові про політичне становище за грудень 1921 р. *ЦДІАЛ*. Ф. 205 (Прокуратура апеляційного суду м.Львів 1919 -1939 рр.), оп.1, спр.635 , 27 арк.
2. Книга протоколів засідань товариства . *ЦДІАЛ*. Ф. 206 (Українське педагогічне товариство "Рідна школа"), оп. 1, спр. 1 , 105 арк.
3. Книга протоколів загальних з'їздів товариства, 1922–1938 . *ЦДІАЛ*. Ф. 206 , оп. 1, спр . 110, 130 арк .

Державний архів Івано -Франківської області

4. Периодические отчеты поветовых староств о политической обстановке , состоянии безопасности, деятельности политических партий и союзов в поветах Станиславского воеводства за 1922 год. Т. II. *ДАІФО*. Ф . 2(Станіславське воєводське управління, м.Станіслав), оп.1, спр .70 а, 292 арк.
5. Квартальные отчеты Тернопольского воеводского управления о деятельности политических партий, профессиональных союзов и забастовочном движении на территории воеводства . *ДАІФО*. Ф. 2 , оп.1, спр .139, 192 арк .
6. Сведения поветовых староств и воеводского управления государственной полиции о деятельности украинской социалистической партии, украинской социал -радикальной партии и других организаций и обществ на территории воеводства. *ДАІФО*. Ф . 2, оп.1 , спр.425, 325 арк.

7. Донесения поветовых староств о деятельности украинских буржуазных партий “УСРП”, “УПЛ” и др. в Станиславском воеводстве. *ДАИФО*. Ф. 2, оп.1, спр.549, 38 арк.
8. Еженедельные отчеты Станиславского воеводского управления и поветовых староств о политической обстановке в Станиславском воеводстве. *ДАИФО*. Ф. 2, оп.1, спр.786, 364 арк.

Опубліковані джерела

9. Боротьба за воз'єднання Західної України з Українською РСР. 1917–1939: Збірник документів та матеріалів. К.: Наук, думка, 1979. 558 с.
10. Боротьба трудящих Волині за визволення з-під гніту панської Польщі і воз'єднання з Радянською Українською (1921–1939): Збірник документів і матеріалів. Ч. 1 (1921–1928). Луцьк: Волинське обл. вид-во, 1957. 272 с.
11. Великанович Д. За українську школу: (В справі зміни закону з 31 липня 1924 р. про мову навчання в державних школах) / Д. Великанович. Львів: Рідна школа, 1937. 56 с.
12. Герасимович І. На тривогу! Основи української нації zagrożені / І. Герасимович. Львів: Накл. «Рідної Школи» у Львові, 1929. 152 с.
13. Дитячі садки й захоронки Р. Ш. *Рідна Школа*. 1934. Ч. 23–24. С. 356–358.
14. Діточі садки в Львівському повіті. *Рідна Школа*. 1933. Ч. 19. С. 304–305.
15. Документы и материалы по истории советско-польских отношений. М.: Политиздат, 1966. Т. 4. 568 с.
16. З історії революційного руху у Львові. 1917–1939. Документа і матеріали. Львів, 1957. 420 с.
17. Загальні збори Р. Ш. 20. У. 1929 р. *Нова Хата*. 1929. Ч. 7. С. 9.
18. Звідомлення з діяльності Українського Педагогічного Товариства за час від 1 вересня 1922 до 31 серпня 1923. Львів, 1923. 8 с.

- 19.Звіт з діяльності українського педагогічного товариства за рік адміністративний 1910/11, 1911/12 і 1912/13 (від 1 вересня 1910 до 31 серпня 1913 р.). Львів, 1913. 12 с.
- 20.Коберський К. Буквар кооперації. Львів, 1939. 158 с.
- 21.Малицька К. В ювілейне свято Української Захорони. *В 25 роковини Української Захоронки : збірник*. Львів: Накладом Товариства “Українська Захоронка”, 1927. С. 4–14.
- 22.Рідна школа в 1932–1933: звіт Головної Управи Р. Ш. *Рідна Школа*. 1933. Ч. 23–24. С. 354–364.
- 23.Рогатинський П. Під прапором “Рідної школи”. Станіслав: Накл. Повітового Союзу “Рідної школи в Станіславі”, 1939. 51 с.
- 24.Секція провідниць дитячих садків Р. Ш. *Рідна Школа*. 1936. Ч. 18. С. 261.
- 25.Сірополко С. Українське шкільництво в Галичині. *Українське шкільництво на Буковині, в Галичині, на Закарпатті та в Канаді*. Прага: Б.м.в., 1932. С.34–48.
- 26.Терлецький О. Історія “Учительської Громади” (1908–1933). *Двадцятьпятьлітгя товариства “Учительська громада”*. Львів: Учительська Громада, 1935. С.5–48.
- 27.Товариство Взаїмна поміч українського вчителства 1905–1930. Львів: Б.м.в., 1932. 339 с.
- 28.Українська школа під польським ярмом у Сх. Галичині. Відень: Видання Уряду ЗУНР для Преси і Пропаганди, 1921. 28 с.
- 29.Українське Дошкілля : підручник для провідниць українських дитячих садків / за заг. ред. Л. Ясінчука. Львів: Накладом Головної Управи “Рідної Школи”, 1936. 248 с.
- 30.Целевич В. Віднова життя і відбудова майна просвітніх товариств. Львів: Коштом і заходом товариства “Просвіта”. Львів, 1918. 38 с.

31. Як закладати і вести діточі садки : інструкція. Львів: Накладом Головної управи “Рідної Школи”, 1932. 18 с.
32. Ясінчук Л. 50 літ “Рідної школи”. 1881–1931 . Львів, 1931. 256 с.
33. Ясінчук Л. Нові закони про прилюдні розваги та збірки. Для установ “Рідна школа”. Львів : Рідна школа, 1934 . 16 с.
34. Ясінчук Л. Правильник для організаційно-фінансової підтримки діточого садка. *Рідна Школа*. 1934. Ч. 6. С. 81–84.
35. Ясінчук Л. Рідна школа в ідеї і житті . Львів, 1934. 208 с.
36. Ясінчук Л. “Рідна Школа” в ювілейному році. Львів: Накладом товариства “Рідна школа”. 1931. 24 с.
37. Ясінчук Л. Фінансові потреби Р.Ш. та внутрішня позичка. *Рідна школа* . 1934. 1 березня . С. 49–52 .

Мемуари

38. Кедрин І. Життя, події, люди . Спомини і коментарі . Нью-Йорк: Видавнича кооператива “Червоної калини ”, 1976. 724 с .
39. Крип'якевич І. П. Спогади (автобіографія). *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві . Україна: культурна спадщина , національна свідомість, державність . Збірник наукових праць .* Вип. 8. Львів : Інститут українознавства ім . І. Крип'якевича НАН України, 2001. С . 19–57.
40. Макух І. На народній службі. Детройт, 1958 . 226 с.
41. Малицька К. В сорокові роковини УПТ. 1881–1921. Львів: Українське Педагогічне Товариство, 1921 . 16 с.
42. Чернецький А. Спомини з мого життя. К ., 2001. 168 с .

Періодичні видання

43. XXXI Конгрес УСРП. *Громадський голос*. 1929. 9 березня. Ч. 10 . С. 2–3 .
44. Бути чи не бути? труднощі “Рідної школи”. *Діло*. 1928 . 22 липня. С .

45. [Великодна писанка для українського шкільництва . заклик гол. управи “Рідної школи” до українського народу.](#) *Діло* . 1932. 27 квітня . С. 2.
46. [Вся коляда для “Рідної школи”.](#) *Діло*. 1929 . 31 грудня. С . 5.
47. [Вся коляда для “Рідної школи ”.](#) *Діло*. 1937. 7 січня. С. 26 .
48. [Вся писанка на рідну школу!](#) *Діло* . 1926. 2 травня . С. 9.
49. Дописи з місць. *Громадський голос*. 1923. 24 марта. С. 3 .
50. [Журнал “Рідна школа”](#) *Діло*. 1935 . 7 лютого. С . 5.
51. 3 духом часу. *Жіночий голос* . 1936. жовтень. С . 6.
52. 3 життя “Рідної Школи”. Дитячі садки. *Рідна Школа* . 1933. Ч. 5 . С. 96.
53. Комунікат . Рішення Головної Управи УРП на засіданню 29 вересня 1923 р. *Громадський голос* . 1923. 6 жовтня . С. 1.
54. [На маргінесі проекту зміни статуту “Рідної школи ”.](#) *Діло*. 1929. 16 травня. С. 2 .
55. [Народня школа ім . м. шашкевича у Львові.](#) *Діло*. 1925 . 13 серпня. С . 3.
56. [Не словами а ділами! Про поширення ідеї “Рідної школи” в масах .](#) *Діло*. 1926. 10 серпня. С. 1 .
57. Окружний міжпартійний зїзд в Станиславові. *Новий час*. 1924. 24 лютого. Ч. 14 . С. 9.
58. [Поборюйте неграмотність! заклик до кружків Рідної школи .](#) *Діло*. 1936. 7 листопада. С. 4 .
59. [Постанови зїзду “Рідної школи”.](#) *Діло*. 1932 . 20 травня. С . 1.
60. [Праця “Рідної школи” у Львові .](#) *Діло*. 1928. 28 липня. С. 1 .
61. [Резолюції загального з’їзду “Рідної школи”](#) *Діло* . 1935. 28 грудня . С. 5.
62. Резолюції ухвалені на З’їзді УРП в 1924 р. *Громадський голос* . 1924. 31 травня . С. 1–2 .

63. [Фахові школи і курси “Рідної школи”](#). Діло. 1927. 1 листопада. С. 2 .

Монографії та наукові статті

64. Айненкель А. Політика Польщі відносно українців у міжвоєнний період. Вибрані проблеми. *Україна-Польща: важкі питання. Матеріали II міжнародного семінару істориків “Українсько-польські відносини в 1918–1947 роках”*. (Варшава, 22–24 травня 1997). Світовий союз воїнів Армій Крайової. Об'єднання українців у Польщі, 1998. С. 29–47.
65. Андрухів І. Українські молодіжні товариства Галичини 1861–1939 . Івано-Франківськ. 1995 . 72 с.
66. Білавич Г., Савчук Б. Товариство “Рідна школа” (1881–1939 рр.). Івано-Франківськ: Лілея , 1999. 208 с .
67. Варна М. Товариство “Рідна школа” і педагогічна освіта в Галичині. *Товариство “Рідна школа”: історія і сучасність. Науковий альманах . Ч. 1. Львів , 2001. С.70 –84.*
68. Гнот С . Українське шкільництво Галичини у складі Другої Речі Посполитої. URL:
<http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/443/1/Hnot%20S..pdf>.
69. Жук А. Українські бурси в Галичині. *Ілюстрований народний календар Товариства “Просвіта” на рік звичайний 1911*. Львів: Просвіта, 1910. С.208–216.
70. Завгородня Т. Особливості розвитку української теорії і практики шкільного навчання в Галичині міжвоєнної доби. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 1999. Вип.14. С. 104–114.
71. Зьомко Н. Українське педагогічне товариство “Рідна школа” як виразник української ідеї в освітньому та національному житті галичини у міжвоєнний період . URL:

<http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/history/2011/154-142-5.pdf>.

72. Комар В. Політика Польщі щодо українців Галичини (1919–1939 рр.): основні напрямки та етапи. *Галичина*. 2001 . №6. С. 22 –43.
73. Кондратюк В .О., Зайцев О .Ю. Україна в 20-30-х роках. Суспільно-політичне життя ХХ століття . Львів, 1993. 74 с.
74. Кошелева Н. Організації українського вчительства у Східній Галичині в 1881–1914 роках. *Вісник Львівського університету. Серія історична* . 1998. Вип. 33 . С. 108–113 .
75. Кошелева Н. Польська педагогічна періодика як джерело вивчення історії українського шкільництва у Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. *Наукові зошити історичного факультету*. 2000 . Вип. 3. С . 93–96.
76. Кошелева Н. Українські періодичні видання як джерело вивчення історії шкільництва в Східній Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. *Наукові зошити історичного факультету*. 1999. Вип . 2. С. 85–90.
77. Красівський О . Східна Галичина і Польща в 1918 –1923 рр.: Проблеми взаємовідносин. К., 1998 . 304 с.
78. Кузьмінець О., Цепенда І . Товариство “Рідна школа ” в Галичині (20 -30- ті рр. ХХ ст.). *Український історичний журнал*. 1993 . № 10. С. 72 –81.
79. Курляк І . Діяльність загальноосвітніх гімназій українського педагогічного товариства “Рідна школа”. *Товариство "Рідна школа": історія і сучасність. Науковий альманах*. Львів, 2001 . Ч. 1. С . 71–87.
80. Лозинський М. Поневолені західноукраїнські землі. Харків: Держвидав України, 1930. 127 с.
81. Олексюк М .М. Єдність інтернаціональних устремлінь. Львів, 1982 .

176 с.

82. [Плитус О.](#) Роль бібліотек товариства “Рідна школа” у вихованні дітей Галичини в першій третині ХХ століття. *Вісник Книжкової палати*. 2009 . № 6. С. 31 –34.
83. [Плитус О.](#) Діяльність бібліотек товариства “Рідна школа” в Галичині в 1924 –1939 рр. *Вісник Львівського університету. Сер .: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*. 2010 . Вип. 5. С. 116–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlukbit_2010_5_10 .
84. Потіха О. Діяльність національно-культурних товариств Західної України у міжвоєнний період URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/21901>
85. Пилипів І. Взаємини греко -католицького духовенства з українськими політичними партіями . С. 71–72 .
86. Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції /Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. 802 с
87. Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина ХІХ –1939 р.). Івано-Франківськ: Плай, 1998. 273 с.
88. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина ХІХ ст. – кінець 30-х років ХХ ст.). Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. 138 с.
89. [Савчук Б.](#) Українські освітні товариства в Західній Україні у 20–30 рр . ХХ ст. *Молодь і ринок*. 2012 . № 7. С. 8 –13.
90. Скоморовська І. Діяльність Українського Педагогічного Товариства “Рідна школа” у справі заснування бібліотек у Галичині (1919–1939). *Товариство “Рідна школа”: історія і сучасність: Науковий*

- альманах*. Львів, 2007 . Ч. 4. С . 205–213.
- 91.Стемпень С. Поляки і українці в II Речі Посполитій: спроба діалогу. *Україна–Польща : історична спадщина і свідомість*. Вип. 1 . К.-Перемишль, 1993 . С. 9–18 .
- 92.Ступарик Б. Національна школа: витоки, становлення. Івано-Франківськ: Плай, 1992. 129 с .
- 93.Ступарик Б., Калинчук Л. Вчитель-громадянин Григорій Врецьона. Івано - Франківськ: Лілея-НВ, 1998. 70 с .
- 94.Ступарик Б., Ковальчук В. Життя віддане національній ідеї. Івано - Франківськ: Лілея-НВ, 1998. 56 с .
- 95.Ступарик Б., Михайлишин Р. Педагогічна концепція Івана Ющишина. Івано -Франківськ: Лілея-НВ, 1998. 87 с .
- 96.Ступарик Б.М . Національна школа і витоки, становлення. К ., 1998. 240 с .
- 97.Ступарик Б.М . Перший педагогічний конгрес у Львові. *Товариство "Рідна школа": історія і сучасність*. Науковий альманах. Львів, 2001 . Ч. 1. С . 119–127.
- 98.Ступарик Б.М., Моцюк В.Д. Ідея національної школи та національне виховання в педагогічній думці Галичини (1772–1939). Коломия , 1995. 146 с .
- 99.Товариство “Рідна школа ”: історія і сучасність : наук. альм. Ч . 1 / упоряд. і наук. ред. Д . Герцюк, С. Ярема . Львів: Рідна школа , 2001. 216 с .
100. Федорович В. Пацифікація в 1930 р . і її підгрунття . *Вісті комбатанта*. 1987 . №.5–6. С . 17–28.
101. Чоповський В. Будителі національного духу. Діяльність культурно -освітних товариств “Просвіта” та “Рідна школа” на

західноукраїнських землях (друга половина XIX –20-30-ті роки XX ст.). Львів, 1993. 63 с.

102. Чоповський В. За демократизацію освіти. *Радянська школа*. 1991. №8. С.86–88.
103. Чоповський В.Ю. Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918–1939). Львів: Край, 1993. – 168 с.
104. Шологон Л. Джерела до вивчення діяльності українських педагогічних товариств Галичини 80-х рр. XIX поч. XX ст. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2004. Випуск 8. С. 100–112.
105. Шологон Л. Діяльність українських педагогічних товариств Галичини у 80-х роках XIX – початку XX ст. : історіографія. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2006. Випуск 10–11. С. 201–209.

Енциклопедії та довідкові видання

106. Енциклопедія українознавства. Словникова частина / Гол. ред. В.Кубійович. Т. 1–10. Париж -Нью-Йорк: Молоде життя, 1995.4015 с.
107. Кубійович В. Рідна школа. *Енциклопедія українознавства: Словникова частина*: [в 11 т.]. Париж; Нью-Йорк: Молоде життя; Львів; Київ: Глобус, 1955. 2003 с.
108. Левітас, Ф. Л. Методика викладання історії [Текст] : практикум для вчителя / Ф. Л. Левітас, О.О. Салата. – Харків : Основа, 2007. – 112 с.
109. Окаринський В. “Рідної Школи” гімназія в Тернополі (Гімназія українського педагогічного товариства “Рідна школа”). *Тернопільський енциклопедичний словник*: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. — Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2008.Т. 3 : П — Я. С.182.

110. Пометун, О. Методика навчання історії в школі [Текст] / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К. : Генеза, 2005. – 328 с.
111. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів “Історія України. Всесвітня історія 10–11 класи” затверджена наказом МОН України від 24.02.2017 № 310 “Про розроблення навчальних програм для старшої школи”. URL: <https://mon.gov.ua/osvita/zagalna-serednya/programy-10-11-klas> (дата звернення: 27.10.2021).
112. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник / Г.Г. Яковенко. – Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. – 324 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Шевченківські свята. Біля будинку «Рідної Школи» на вул. 3 Мая (нині вул. М. Грушевського) в Станиславові

Джерело: <https://gk-press.if.ua/ridna-shkola-im-markiyana-shashkevycha/>

Додаток Б

Гкрток «Рідної Школи» ім. М. Шашкевича у Станиславові

Джерело: <https://gk-press.if.ua/ridna-shkola-im-markiyana-shashkevycha/>

Додаток В

Свідоцтво відходу приватної гімназії ім. М. Шашкевича у
Долині

Гімназія ім. М. Шашкевича в Долині з українською мовою викладовою.

Ч. 11.

СВІДОЦТВО ВІДХОДУ.

Гурба Михайло,
уроджений дня **9. лютого 1906** в **Журуківці** в **Галичині**;
греко-катол. релігії, ученик **третьої** класи, одержав за час
від **1. жовтня 1920** до **8 грудня 1920** отже свідоцтво відходу:

Поведення: **відповідне**

Поступ в поданих предметах науки:	
Предмет	Поступ
Релігій:	достаточний
Руска мова (яко викладава):	достаточний
Латинська мова:	недостаточний
Грецька мова:	недостаточний
Польська мова:	
Німецька мова:	недостаточний
Історія:	достаточний
Географія:	достаточний
Математика:	недостаточний
Природописні науки (. . . . .):	
Фізика:	недостаточний
Пропедэґнічна філософія:	
Вільноручні рисунки:	добрий
Каліграфія:	
Гімнастика:	достаточний
Надоборні предмети:	Вільноручні рисунки:
	Спів:
	Степнографія:

Число опущених шкільних годин: **10**; з того неоправданих: **2**

Ученик **Галина, дити 8. грудня 1920 р.** був увільнений від шкільної оплати.

[Підпис] директор
[Підпис] товариш клася.

Відходить без перешкоди

Джерело: <http://museum.dolyna.info/kataloh/dokumenty/>

Додаток Г

Будинок Просвіти у Львові

Джерело: <https://uma.lvivcenter.org/uk/photos/699>

Додаток Г

Один з перших випусків учнів
Рідної школи (1921-1930 рр.)

Джерело: <https://varianty.lviv.ua/mitky/tovarystvo-ridna-shkola>

Додаток Д

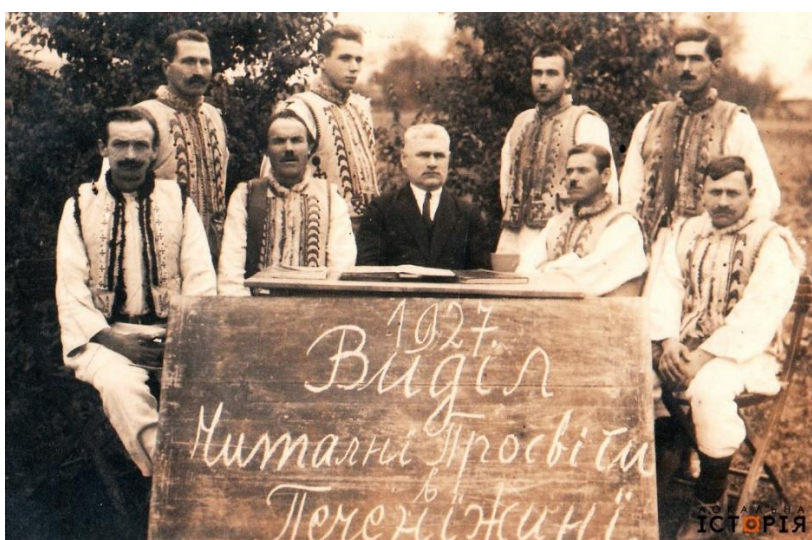
Приватна школа товариства «Рідна школа» у Тернополі

Джерело: <https://irp.te.ua/ridna-shkola-ukrayins-ke-pedagogichne-tovarystvo/>

Додаток Е

Відділ Просвіти у Печеніжині (Станіславів)

Джерело: <https://localhistory.org.ua/stari-foto/tovarystvo-prosvita-u-mizhvoiennii-chas/>

Товариство «Просвіта». Тернопільщина

Джерело: https://localhistory.org.ua/media/images/Janchyn_Roman_Pasternak_1.max-1920x1080.jpg

Додаток Ж

Курси членів гуртка історії України з с. Гаї Вижні. м. Дрогобич, 1937 рік

Джерело:

https://localhistory.org.ua/media/images/Verkhni_Gai_Volodymyr_Khanas_005.max-1920x1080.png

Додаток 3

Учні семирічної школи м. Ходорів. Львівщина, 1930-ті роки.

Джерело:

https://localhistory.org.ua/media/images/Yaseniv_Rozaliia_Khomiak_001_9A1_7cпj.max-1920x1080.png

Додаток И

Гурток «Рідної школи» ім. І. Франка. Тернопільщина. 1930-ті роки

Джерело: <https://localhistory.org.ua/stari-foto/galitske-shkilnistvo/>

Додаток I

**Школярі з батьками та вчителями гуртка «Рідна школа».
Тернопільщина. 1936 рік.**

Джерело:

https://localhistory.org.ua/media/images/5_Korelychi_Vasyl_Danyliv.max-1920x1080.png

Додаток І

Початкове шкільництво у трьох галицьких воєводствах станом на 1936-1937 н. р.

<i>Школи відповідно до мови навчання</i>	<i>Львівське воєводство</i>	<i>Станіславівське воєводство</i>	<i>Тернопільське воєводство</i>
<i>З українською мовою навчання (загальна кількість учнів)</i>	<i>181 (22134)</i>	<i>132(16888)</i>	<i>79(8190)</i>
<i>Утраквістичні(загальна кількість учнів)</i>	<i>898(125583)</i>	<i>692(113326)</i>	<i>553(82610)</i>
<i>З польською мовою навчання та українською мовою як обов'язковим предметом (загальна кількість учнів)</i>	<i>582(118821)</i>	<i>239(49006)</i>	<i>670(102180)</i>
<i>З польською мовою навчання (загальна кількість учнів)</i>	<i>789(139941)</i>	<i>16(1161)</i>	<i>22(1332)</i>

Джерело: Archiwum PAN. Zesp. III-180. Sygn. 79. K. 60-61.

План-конспект для учнів 10 класу з історії України.

Тема: Культурно-освітнє життя на західноукраїнських землях міжвоєнного періоду.

Мета:

Начальна:

- ознайомитись з роллю освіти, літератури, образотворчого мистецтва, музики, науки у культурному житті західноукраїнських земель; логічна, мовленнєва
- з'ясувати роль освітнього та культурного процесу на західноукраїнських землях; логічна, інформаційна
- аналізувати почутий та прочитаний матеріал під час уроку; логічна
- охарактеризувати розвиток освіти на західноукраїнських землях. інформаційна

Розвивальна:

- розвивати в учнів вміння самостійно висловлювати власну думку (на основі відповідей на отримані запитання); громадянська, мовленнєва
- розвивати вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки (на основі опорного конспекту, який показує візуально події, що відбувалися на українських землях того періоду); логічна
- розвивати в учнів вміння працювати у групі (на основі спільного обговорення історичного документу); громадянська, соціальна
- розвивати в учнів вміння аналізувати історичні документи (на основі аналізу документів); логічна, інформаційна
- вдосконалювати в учнів вміння працювати з документами; самонавчальна
- розвивати в учнів вміння самостійно шукати потрібну інформацію в інтернеті; інформаційна, здоров'я забезпечувальна

Виховна:

- виховувати у дітей позитивне ставлення до навчання (на основі почутого протягом уроку); самонавчальна, соціальна
- виховувати в учні зацікавлення до історії України(через призму доби «Відлиги»); загальнокультурна
- виховувати в учнів негативне ставлення особистісних не порозумінь (тобто, один з одним), як до такого явища, що несе за собою різного виду кризи у всіх сферах життя людини; здоров'я забезпечувальна
- виховувати у дітей гуманне ставлення до розповіді своїх однокласників (на основі відповіді учні-усно); соціальна, громадянська, загальнокультурна

- виховувати в учнів любов до своєї землі (на прикладах біографій шістдесятників»). громадянська, загальнокультурна.

Тип уроку: комбінований урок

Основні дати: 1924 рік – закон про двомовні школи; 1934 рік – ліквідація української освіти; 1921-1925 роки – засновано Таємний Український університет.

Основні поняття: пацифікація, осадництво, унтраквістичні школи, «Просвіта», «Рідна школа», полонізація.

Історичні постаті: Андрей Шептицький, Олександр Тисовський, Дмитро Виликанович.

Обладнання: підручник, роздатковий матеріал, презентація, портрети діячів періоду який вивчаємо.

ПЛАН

1. Розвиток культури на західноукраїнських землях.
2. Література та мистецтво.
3. Розвиток української освіти.

Хід уроку

Час	Етапи проведення уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учнів	Примітки
1 хв	I. Організаційний етап	<i>Привітання та перевірка присутніх</i>		

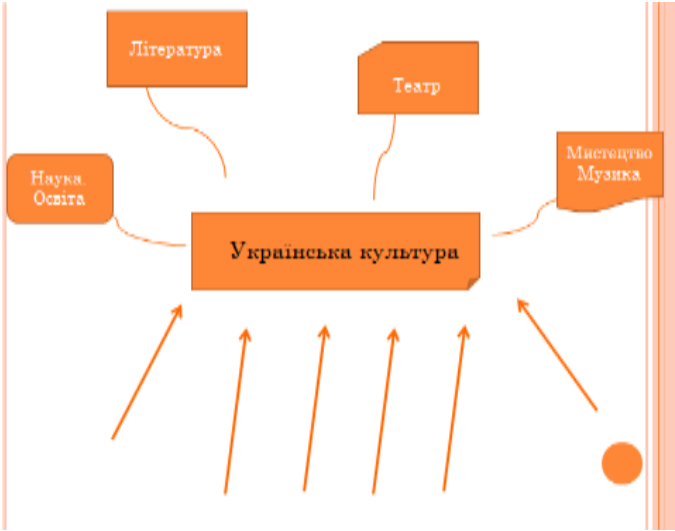
5 хв	II Перевірка Д/З		<p style="text-align: center;"><i>Усно</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Чим вирізнялась політика польської адміністрації на українських землях.</i> 2. <i>Які явища характерні для розвитку науки та культури у 1929-1938 роках.</i> 3. <i>Якою була роль УНДО в суспільно-політичному житті українських земель?</i> 4. <i>Що було характерним для правозахисного руху?</i> 	<p><i>Логічна Мовленнєва Логічна Логічна Просторова Логічна Аксіологічна Логічна Мовленнєва</i></p>
3 хв	III. Етап мотивації	<p><i>«Яку ми й не прив'язували би вартість самої освіти чи знання, все таки найвищим титулом хвали в очах наших буде мудрість»</i></p> <p>Задається питання: Як ви розумієте слова митрополита? (питання на роздум та обговорення в кінці уроку)</p>		<p><i>Мовленнєва, загальнокультурна.</i></p>
2 хв.	IV. Етап актуалізації знань	?	<p>Проаналізуйте наведену картосхему та дайте відповідь на запитання.</p> <p><i>Хто з діячів, зображених на фото, був Президентом державного утворення, позначеного на картосхемі?</i></p>	<p><i>Логічна, мовленєва</i></p>

*Громадсько-політичний діяч, просвітник,
митрополит УГКЦ.*

З'ясуйте сутність поняття «пацифікація»

20 хв	V. Вивчення нового матеріалу	<p><u>Слово вчителя</u></p> <p>Міжвоєнний період – особлива сторінка розвитку українських земель. Незважаючи на світові війни, революції, економічні проблеми та низький рівень соціального життя населення. Не занепадала культура. Але все ж, питання української мови залишалось відкритим.</p> <p><u>Позначає на карті галузі культури про які сьогодні піде мова.</u></p> <p>Освіту поділимо умовно на</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>Шкільну</u> - <u>Університетську</u> <p><u>Вища освіта в Польщі розвивалась так:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • закрили україномовні кафедри 	<p>Робота з інтелект картою.</p> <p>The diagram illustrates the components of Ukrainian culture. A central orange box labeled 'Українська культура' is connected by lines to four surrounding boxes: 'Література' (top left), 'Театр' (top right), 'Наука Освіта' (middle left), and 'Мистецтво Музика' (middle right). Below the central box, five orange arrows point upwards towards it. To the right of the central box, there is a small orange circle. The entire diagram is framed by two vertical orange lines.</p>	Просторова, інформаційна

- Львівський університет сполонізували та перетворили на польський університет ім. Яна Казимира.
- Засновано Таємний Український університет

Вища освіта в Румунії:

- румунськими стали ремісничі училища
- закрито українські гімназії у Чернівцях, Кіцмані та Вижнеці
- румунізовано Чернівецький університет

Вища освіта в Чехословаччині

- підтримка україномовних університетів.

Шкільна освіта в Румунії.

- прискорена румунізація
- 1934 рік остаточно ліквідовано українську освіту:

У Польщі була схожа ситуація:

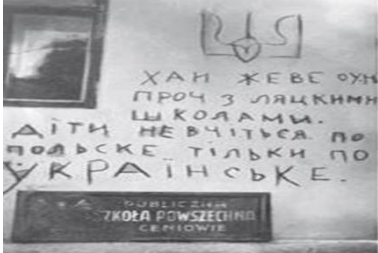
- 1924 рік закон про двомовні школи.

*Просторова,
інформаційна*

		<ul style="list-style-type: none"> • 1932 рік новий закон ускладнює доступ українцям до освіти <p>Зовсім іншою була ситуація у Чехословаччині. У державі проходила експериментальна педагогічна реформа, яка передбачала обов'язкову безкоштовну освіту, вільний вибір мови навчання, стипендії для учнів.</p>	<p>Робота з історичним джерелом.</p> <p>«Із Закону «Про рідну мову» від 24 липня 1924 р.:</p> <p><i>«Громадяни румунського походження, що забули свою матірню мову, зобов'язані давати своїм дітям освіту тільки в державних або приватних школах з румунською мовою викладання».</i></p> <p>З якою метою був прийнятий закон? Як він вплинув на життя українців?</p>	<p><i>Інформаційна</i></p>
--	--	---	--	----------------------------

10 хв.	VI. Систематизація та узагальнення		<ul style="list-style-type: none"> Розглянути фото. Як Ви думаєте, чому з'явився такий напис? 	<i>Просторова, інформаційна, логічна.</i>
2 хв.	VII. Висновки	Отже, сьогодні було розглянуто, основні аспекти розвитку української освіти та науки на західноукраїнських землях. І підсумовуючи наш урок, як висновок варто наголосити, що перебуваючи у складі різних держав українська освіта розвивалась з допомогою української інтелігенції.		
1 хв.	VIII. Д/з		Завершити роботу з інтелект-картою.(опрацювати розвиток мистецтва та літератури)	